

BELLE TEN

Cilt: XXI

Ekim 1957

Sayı : 84

DİL MUKAYESELERİNE GÖRE BASKLARLA TÜRK- LERİN TEMASLARI GÖÇ YOLLARI VE ZAMANI HAKKINDA

Dr. Phil. HÂMİT ZÜBEYR KOŞAY

Türk Yurdu dergisinin 1954 yılı 3 sayısında (sahife 205-209) "Bask dili ile Türkçe arasında münasebetler" adlı bir makale yayınlamıştım. Arada geçen zaman zarfında, elimdeki kaynakların mahdut olmasına rağmen bu konu ile bir az daha meşgul olmak fırsatını buldum. Aşağıdaki satırlarla, Türkolojinin ışığı altında, Baskların menşeleri ve göçleri hakkında bazı gerçekleri ilim âleminin itilâna arz edebileceğimi sanıyorum.

Bilindiği üzere, uzun münakaşalardan sonra, Baskların menşei hakkında telifi güç iki esas nazariye hâkimdir.

I. Basklar, buldukları yerlerde, yontma taş devrinden itibaren yaşayan eski bir ırkın (Cro-Magnon ırkının) bakıyesidir.

II. Basklar doğudan hicret etmiş, Kafkas dilleri ile akraba bir dil konuşan kavimdir. (Bu arada Baskça ile Sumerce, Japonca, Tibetçe, Fince, Macarca, Türkçe arasında mükayeseler yapılmıştır. Bask dilinin Şimalî Afrika dilleri ile akraba olduğunu iddia edenler de vardır.)

Şimdi bu iki nazariyeyi bir az yakından inceleyelim.

I

Karl Wilhelm Humbolt "Prüfung der Untersuchungen über Urbewohner Hispaniens vermittelt der Waskischen Sprache, Berlin, 1821" adlı eserinde İber'leri özel dil konuşan Sicilya, Sardinya, Kor-

sika, Güney Fransa hattâ İngiltere adalarında izleri bulunan bir kavim olarak tanıtır. Onun kanaatine göre bu günkü *Basklar* başka yerlere sürülmüş olan veya temsil edilmiş bulunan *bu ırkın bakiyesidir*.

Graslin "De l'İberia, Paris, 1839" adlı eserinde İberia'nın Grekler tarafından İspanyaya verilmiş yanlış bir ad olduğunu gösterdi. Baskların şimdikinden daha geniş bir sahayı hiç bir zaman işgal etmediklerini de isbata çalıştı.

M. Bladé "Origine des Basques, Paris, 1869" adlı eserinde Humbuld'un nazariyesini kökünden çürüttü. Ona göre *İberia* ancak coğrafî bir ıstılahtır. İberik ırk veya kavim yoktur. Baks-İber nazariyesi bir masaldır. Basklar yabancı ırklara daima kapalı idiler.

Diğer taraftan antropologlar (Broka, Thurnam, Davis, Huxley, Busk, Virchow, Tubino) Avrupada Neolithik çağda küçük yapılı, uzun veya beyzî kafataslı ve ölülerini mezara gömen bir ayrı ırk olduğunu ve bunların bakiyesine Belçika, Fransa, Britanya, Almanya, Danimarka ve İspanyada rastlandığını ve *tipik örneklerinin Basklar* olduğunu ileri sürdüler. M. D'Arbois de Jubainville "Les premiers habitants de l'Europe, Paris, 1877" adlı eserinde İber'leri Atlante'ların halefleri olarak gösterdi.

Tubino "Los aborígenes ibericos, Madrid, 1876" adlı eserinde ise İspanya ve Şimali Afrikada megalithik âbideler inşa eden kavmi eski İberler ve *bugünkü Basklar* olarak gösterdi.

Bu meyanda Varro ve Dionysius ise İspanya İberleri ile Kafkasya İberlerini şark ve garp kolu olmak üzere aynı kavim saymaktadırlar.

Georges Poisson (Dr. Şevket Aziz Kansu tercümesi) "Avrupanın İskân Tarihi, 1950, sah. 71" de Bordogne ile Güney Charente'yi zamanımızda hemen tamamen *Cro-Magnon* ırkının ahfadı olarak telâkki eder. Aynı eser İberya medeniyetinin gelişmesi bahsinde "bütün bu ırkî karışmalardan Bosch'un Pireneli adını verdiği yeni bir medeniyet doğar. Anthropoloji bakımından bu medeniyet Yarımada'da sakin diğer ethnik gruplardan, *mezosefal* bir tipte ayrılır ki bu tipe *modern Basklarda* rastlanır (sah. 174)". der.

John E. H. Nolan "Life in the Land of the Basques. The National Geographic. February 1954"de halk iştikakçılığına sapan şu nazariyeyi aks ettirir: "The theory that they may be *survivors from the Ston Age* is supported by certain words in the Basque tongue, *Eskuara*, whish relate to cutting tools of stone. Even stronger evidence has been found in the blood groups, suggesting the Basques, descent from a very early European stock. Moreover, Basques have blood groups similar to those of peoples in other fringe areas of western Europe, such as parts

of İrland, northern Wales and Scotland, and Iceland. This fact in itself has been interpreted by some authorities to mean that the *Basques are remnants of a once widespread population.*”

Ağlebi ihtimal bu son nazariyeye istinaden İspanya içharbi sırasında General Franko, Baskların yaşadıkları Bilbao şehrini muhasara ettiği zaman, Lloyd Georges Baskları Galyalıların kardeşi sayarak ablokayı derhal kaldırtmak için teşebbüse geçmiş ve Canterbury Baş peskoposu da onun bu hareketine iştirak etmişti.

1929 tarih baskılı “Der Grosse Brockhaus” da Baskların eski yerli halk olduğunun aşağıdaki şekilde tekrarlandığını görüyoruz: “Nach der Ergebnissen der Vorgeschicht forschung sind die Basken nicht, wie bisher angenommen der Iberer anzusehen, sonderen, als *Rest einer Urbevölkerung*, die sich nur in den Grenzgebieten stärker mit Iberen gemischt hat. Der Name *Basconen* taucht zuerst im 3. Jahrh. bei den Römern auf. Von den Kelten, Römern, West Goten, Mauren und Romanen sind die B. in ihrer Kultur und ihrem Volkstum so gut wie nicht beeinflusst worden.”

Aynı Ansiklopedinin 1953 baskısında ise daha ihtiyatlı bir ifade ile “*Basken*, span. *Vascos* in ihrer eigenen Sprache EUSKALDUNAK, vorindogermanen. Volkstum in westl. Teil der Pyrenäen bis an den Golf von Biscaya” tabiri kullanılmakla iktifa edilmiştir. Aynı ansiklopedinin lisan bahsinde ise şu ibare vardır: “Baskische Sprache, von den Basken EUSKARA, ESKUARA, u, a, genannt, die einzige noch lebende nicht -indogerman. Sprache West-europas.” tabiri kullanılmıştır.

Buraya kadar sıraladıklarımız Baskların irkî menşeleri hakkında Batı âleminde yerleşen kanaatleri aks ettirmektedir. Biz eski Avrupa ırkının Basklar, daha doğrusu Baskların Avrupanın eski ırkları ile ihtilâtlarını mümkün görmekle beraber onları Yontma taş yahut cilâlı taş devrinden itibaren yerli bir tabaka olduğu nazariyesini kabul etmiyoruz. İlerdeki tafsilâttan görüleceği vechle Basklar İspanya ve Cenubî Fransaya gelip yerleştikten sonra Türklerle doğrudan doğruya temasta bulunmamışlardır. Halbuki Bask dilindeki iare Kültür kelimeler arasında Türkçeden geçenler Pretürk devrine ait olmayup Türk devrine aittir. Diğer tabirle daha yakın bir devreye (Milâttan az evvel veya az sonra) aittirler. Basklar büyük muhaceret dalgalarına katılarak Milâttan bir kaç asır sonra bu günkü yurtlarına gelip yerleşmişlerdir.

II

Baskların dili hakkındaki nazariyeler onların ırkî terkipleri hakkındakinden daha karışıktır.

Trombetti'ye göre Baskça Paleo-asiatik diller zümresine mensuptur. (Le origini della lingua basca).

K. Bouda ise Sumerce, Batı Kafkas dilleri ve Tibetce ile mukayese yapmaktadır. (Die Beziehungen des Summerischen zum Baskischen, Westkaukasischen und Tiebetischen. Leipzig 1938. Mitteilungen des Altoriental. Gesellschaft, Bd. XII. 3).

J. B. Lissearrague ise reybi bir eda ile Japonca ile mukayese yapmaktadır. (La soidisant parenté des langues basques et japonaise, Revista International de Estudios vascos, b. III).

F. von den Velden'e göre Baskça bir Afrika dilidir. (Das Baskische eine afrikanische Sprache. Der nordafrikanische der keltischen Sprachen).

Lucian Bonaparteda Fince ile mukayese eder. (Langue Basque et langues finnoises, 1862, London).

R, Lafon, Baskçayı Kafkas dilleri arasına yerleştirir. (Basque et langues Kartvelles. Revista International de Estudios vascos, 1933. p. 171).

Schuchardt, Baskça ile Gürcü dili arasında akrabalık aramaktadır. (Das Baskische und die Sprachwissenschaft, Leipzig 1925, 35).

A. Winkler, Baskça ile Ural-Altay ve bu meyanda Türkçe arasında mukayese yapmakta bazı kelimeleri sıhhatla tesbit etmekte fakat neticede sıfatın Bask dilinde isimden sonra gelişine ve diğer bazı gramer özelliklere bakarak iki dilin-akraba olmadıkları neticesine varmaktadır. (La langue Basque et les langues uralo-altajques. Halle, 1917).

Dr. José Alemany ise Baskçayı aynı zamanda Ural-Altay dilleri ve Kafkas dilleri ile mukayese etmektedir. (Mas pruebas del Vasco con el Caucasico y con las lenguas uralo-altaicas. Boltin de la Academia Espanola. Tomo XX.).

1953 baskılı "Der Grosse Brockhaus" da ayrı bir Ligur nazariyesi ile karşılaşırız. Bu nazariyeye göre Bask dili özelliklerini Kafkasyadan Ligurler getirmişlerdir. Metin şöyledir: "Baskische Sprache, von den Basken *Euskara Eskuarau*, a, ä. genannt, die einziege noch lebende nicht -indogerman. Sprache West-europas. Sie ist hervorgegangen aus der vermischung der Sprache der im die Bucht von Biscayasitzenden ligurischen Küstenstämme mit der Sprache der

disen Gebiet im 6. Jahrh. n. chr. überflutenden Vascones, die östl. des mittl. Ebro satzen. Die ursprüngliche Sprache der Vascones hatte viele iberische Elemente in sich aufgenommen (die alten Nachbarn der Vascones im SO waren die iberischen *Ilergeten*) und war auch mit latein. Wörtern durchgesetzt. Ein Teil der Vascones war bereits romanisiert. Nach der Struktur (verschiedene Behandlung des Subjects bei transitiven und intransitiven Verben, Eingliederung des Objectpronomen in die Verbalformen) und ihrem ältesten Wortbestand ist die B. S. den Kaukasischen Sprachen verwandt. Die Träger dieses Sprachtyps waren vielleicht die Ligurer. Im Wortschatz zeigen sich ausser iberischen und lateinischen auch Keltischen gotische und viele romanische Elemente. Charakteristisch ist der Reichtum an Postpositionen (statt Deklination) und die umschreibende Konjugation. etc.”

Derhal şunu söyleyelim ki Kafkas dillerine has sanılan gramer özelliklerinin bir çoğu Ural-Altay dillerinde de vardır. Postposition'lar (son takılar), kelimelerde iteration (tekrarlama) cümle terkihi gibi. Hattâ sıfatın isimden sonra gelişi, Bask diline has değildir. Netekim Türkçede de *Güzel ev* yanında *Osman paşa*, *Veled Çelebi*, *Fatma Sultan* gibi terkipler vardır.

Tabiatıyla Bask dilinde Castellan, Lâtin, Alman ve Arap* tesirleri de gösterilmiştir. Son zamanlarda İspanyol ve Fransız tesirleri de çok kuvvetlidir. Resmî işlerde Baskçanın kullanılması yasak olduğundan bu dil gerilemekte ve tedricen unutulmaktadır. 13 ve 14. asırlarda Kastilya ile birleşen Bask vilâyetleri 19. asra kadar büyük ölçüde istiklallerini muhafaza etmişler ve 1834-40 ve 1873-76 iç haplerini mütakip 1876 da imtiyazları (fueros) azaltılmış, 1939 da ise büsbütün kaldırılmıştır.

Basklar kendi halk ananelerinde Yafesin Oğlu *Tubal*'ın ahfadı olduklarını söylerler. Mesudi Mürücü El-Zehep'de İspanyanın şimalinde Araplarla mücadele eden kavimlerden bir kısmının İskitler olduğunu kayd eder. Bu rivayetlerin de onların doğu menşeli olduklarını gösterme bakımından değeri haizdir.

* Bask diline arap tesiri:

Bask. *Bailha* "demeur, habitation" / Arapça *Beyt*.

Bask. *Mautu* "mourir, tuer" Lh. 270 /Arapça *mevt*.

Bask. *Esker* "reconnaissance, gratitude; remerciement, action de grâces" Lh.

276. /Arapça *şükür*.

III

Basklar eskiden Pirene dağları ile Biskay körfezi arasına göçerek yerleşmeğe mecbur edilmiş bir kavim olduğuna göre tarihin uzun yolu boyunca bir çok kavimlerle temas hattâ ihtilât etmiş olmaları ve muhtelif kültürlerin tesirleri altına girmeleri tabiidir. Netekim bu böyle olmuştur. Biz Baskları bilinen dil ve kavim guruplarından herhangi birine idhalden önce onların lisan ve etnografyasında muhafaza olunan gerçek delillere dayanarak zikri geçen temas ve muhaceret yollarını tesbite çalışacağız. Bu meyanda iptidâî mefhumlar üzerinde duracağımız da tabiidir.

Derhal şunu söyleyelimki, *Baskların ecdadı yahut onları terkip eden unsurların mühim bir kısmı Türklerle çobanlık devrinde temasta idiler. Bask dilindeki ehli hayvanların mühim bir kısmı, ayrılmaz gurup halinde Türkçedir.* (Mukayese cedveline bakınız Cedvel 1.).

Baskların Türklerle teması yalnız bir defaya munhasır değildir. Hayli muahhar zamanda, ağlebi ihtimal Hunların Uralları geçmesini müteakip bugün Kazan Türklerinin oturdukları Kama nehri bölgesine kadar uzanarak onlardan bazı kelimeler almışlardır. Bu kelimeler ancak bu bölge Türklerine munhasır görünmektedir. Bu sırada Basklar Fin-ugor kavimleri ve Macarların ecdadı ile de temasa geçmişler ve onlardan da kelime alıp vermişleridir. Bu temas şimalî Kafkasya sınırına ve Cenubi Rusya isteplerine kadar uzanabilir. (Mukayese ediniz. Cedvel 2-3).

Basklar Orta Asya isteplerinden güneye sarkarak Şimalî Kafkasyada ziraatçı kavimlerle temasa gelince onlardan ziraate aid kelimeleri almışlardır. Uzun sürmesi muhtemel bu temas neticesinde dillerinin bünyesinde de kuvvetli tesirlerin vukua gelmiş olması mümkündür. (Mukayese ediniz, cedvel 4).

Bask dilinde yalnız Anadolu Türkçesi ile izah ve mukayesesi mümkün bazı kelimeler de vardır. Bu kelimeler diğer Türk lehçelerinde gösterilemez ise Yakın şarkın eski ölü dillerinden miras kalmış olabilirler. Netekim yer adlarında da emsali çoktur. Bu kelimeler Kafkas, İran ve Mezopotamya gibi komşu ülkelerden de geçmiş olabilirler. (Mukayese ediniz. Cedvel 5).

Bask dilinde Sumerce, Tibetçe, Japonca gibi dillerle bir mukayese imkânı varsa bunları da Ural-Altaistik'in henüz lâyikiyle aydınlatılmayan meseleleri arasına almak gerekir. Aynı mukayeseleri daha

geniş ölçüde adı geçen diller ile Türkçe arasında da yapmak mümkündür.

Baskça ile Kelt dilleri arasındaki mukayese tezimizi zayıflatmaz, belki takviye eder. Bask *gona* eski Kelt *gunna*” Pelz, Rock”, İngilizce *Gown*, Türkçe *Kön* “Leder”, *Gön*”peau tannée” mukayesesine bakınız.

Baskların batıya göçlerinde Anadoludan geçip geçmedikleri kesirtilemez. Baskça ve Etrüksçe bey manasına gelen *Lar* müşâbehet veya ayniyeti için (Littré) başka bir izah bulmak gerekir.

BASK - TÜRK kelime mukayeseleri :

1. ÇOBANLIK DEVRİ

Bask. *Žokhor*, veau d'un an (T. P. 537).

Sokor, veau mâle d'un an et plus (Lh. p. 934).

Mukayese ediniz :

Sıyr (Osm). *Sıyr*, *Sır*, eine erwachsene Kuh, ein Ochs; Radlof Cilt IV. 618.

Sıyr (Baraba, Kazan, Tobol, Tarañı, Karayim)-*Sır*, *sıyr*, die Kuh. Radlof IV. 626.

Sır, *Sıgar* (Samoyed, Ostyak), Kuh. Cenup Ostyak'da *Sagar*, Cenubi Vogul'da *sâ'ır*, KV. *Saor*, Kuh. A. K. E. 620, 546.

Németh”A törökség öskora. E. B. A. 165 de: *Sıyr*” tehén, tkp. “fejös” yani sağimlık ile izah eder.

Keresteciyan ise Sanskrit *Çakkara* “beouf; *Çagkara* “taureau” ile Türkçe *Sıyr*'ı mukayese eder. Kerest. 233.

Menşei ne olursa olsun Bask *Žokhor*, Türkçeye en yakındır. *Sıyr* ve *sır* sonraki bir inkişaftır.

Bask. *Biga*, *miga* “taure” henüz doğurmamış genç inek, düğe. T. L. p. 503.

Biga, génisse de deux ans, Syn. *Miga* (b prmutê en m) Lh. 165. *Behi*, vache. T. L. 534.

Behi, vache. Syn. (bocuf ou vache) *abelgori* (L'origine romane de *beou* (gasc.) ou *bug* (esp.) qu'on attribue á ce mot ne semble pas s'appliquer à la même famille. V, *beh-be-IV*. Lh. 130-131.

Beh - semble une racine commune à plusieurs noms d'animaux: *beh-i*, *beh-or*, *beh-oka*. Lh. 125.

Bei, vache. Var. de *beh*. Lh. 132.

Behi, boeuf ou vache. Fabre.

Türk (Kirgiz, Nogay etc.) **bia* and *bija* (biye) "a mare".

Mançu *bi* in *biren* (Z. 504) "atigresse", *bimsu* (Z, 503) "a partridge-hen" (*musu*, *muşu*) "partridge-keklik".

SK (Güney Kore) *pi* "female", *piça* "a female slave".

SK, *phi-ma* "a mare", *phi-a-ma* "a mare". Ramstedt 200, 214.

Şekilce aynı olmakla beraber mana farkı dolayısıyla Türk *Boğa*'yı ancak hatırlatmakla iktifa ederiz. Semantik bir tahavvül de düşünülebilir:

Türk *Buga*, *buka*, *boğa* : *Buka* (A. T.), *Buga* (Çagatay), *Boğa* (Osm.) der Bulle, der Stier. Radlof 1648.

Vugur, Ochse.

Mongol, Kalm. *Buga*, Stier, Mançu *buga*, Tunguz *Buka*.

Macar *Bika* Stier R. O. XIII. 360 Türkçeden iare kelime.

Ayrıca bakınız: Budenz Ny. K. X. 78.

Hind-avrupa dillerinde: *Lat. Bōs bōvis* "Rind"; Gr. *bous*, *boos*, dor. *Bws* "Rind"; Air. *Bō* "Kuh"; Arm. *Buc* "Lamm" Germ. an. *Bukka Bokkr* "Bock"; Ags. *Bucca* "Ziegenbock" *Bucc* "Damm hirsch" Männchen bestimter Tierarten; Ahd. *Boc*, Air. *Bocc*.

Bakınız : Walde 95.

(Schon längst und mit Recht hat man aber auch die Sippe von nhd. *Bock*, air. *Bocc*, aw. *buza*- "ziegenbock, arm. *buc* "Lamm", die aus dem Indogermanischen keine Deutung findet, aus dem Altaischen hergeleitet. A. Nehring, SIKU p. 82. Güntert: Ursprung der germanen S, 57)

Kafkas dillerinde : Awar *buga* "Rind, Stier, Bunduch etc. *Buga* "Ochse".

Afrika : Sudan Dinka *buog* "Rind", im Bantu Suaheli *mbogo* "Büffel", Konde *Imbogo*, Sotho *Poho* "Stier".

Kassi devri *Bugaş* "Pferde name". Kemal Balkan. *Nazi-Bugaş* "şahıs adı. *Bugaş*'ın gölgesi manasına. *Nazi-Marutaş* bir Tanrı adı olduğuna göre *Bugaş* da tanrı olabilir. Delitsch nazariyesi. 1884.)

* *

Bask. *Şiriko* "mouton" T, L. 325.

Şikhiro, *Şikhiru* "bouc châtré". Ne s'emploie en S. que comme terme injurieux. Lh. 1087. Burada Bask dili içinde "Méthathèse" ve "Sémantique" tahavvül dikkate değer.

Mukayese ediniz :

Türk. *Sarık* (Kazan, Kirgiz) 1-das Schf (Kazan), *Sarık sararı* (Kazan get.) das Lamm; *Sarık marık*, Schafe und desgleichen.
2-Das Russische Schaf (Kirgiz). Radlof IV, 322.
Bu kelime Osmanlı Güney Türkçesinde yoktur.

* *

Bask. *Elhi* var. *Eli* "troupeau, multitude, etc."; *Elhi or* (H). troupeau. Lh. 235./*Elhi, ele* "Vieh herde".

Türk- *Yılki* (Altay, Tuba, Teleut, Kun, AT, Orhon). 1-(A. T.) das Heerdenvieh, 2-Pferde, die in Heerden leben. Radlof Cilt III. 485. *Yılgi* (Küerik, Kızıl, Uygur) 1-das Vieh, die Pferde (Uygur), 2-das Pferd (Synonym von *at*) Küerik, Kızıl. Radlof III. 486. *Cılki* (Kirgiz, Kazan)-*Yılgi* Radlof IV. 128.

İlki (Osman) vergl. *Yıktı* "in Freiheit, heerdenweise lebende Pferde". Radlof I. 1376.

Yılgi (S. D. D.) at sürüsü, hergele. Muhtelif hayvan sürüsü.

İlki (S. D. D. Çorum) sürü; *İrhu* (S. D. D. Erzurum) at sürüsü.

Yakut *şilgi* "Pferde" Németh 66/29.

Keresteciyan İştikak lûgatinde şu mukayeseyi yapmıştır :

İlki, t. or. *Yılki* "troupeau de chevaux". Cf. basque *elhi* Grec *agéle* "troupeau de chevaux". Kerest. 45.

Heinrich Winkler'in zikr olunan eserinde de aynı mukayese mevcuttur :

Bask. *Elhi, ele* "Viehherde", türk. *ilki* "Pferde herde".

* *

Bask. *Şaldi* "cheval". T. L. 73. Lh. 1066,

Mukayese ediniz :

Türk. *At* (alle Dialecte, Kom. *at* (Osm. OT.) Radlof I. 441.

Çuvaş *Ut*, Yakut *At* Németh 8. "Pferd", das beschnittene Pferd.

Mançu *Adın* "Heerde".

Burada hayli şekil ayrılığı olduğu için daha evvelki mukni misaller olmasa mukayeseye cesaret edemezdik. Kelime başındaki (Z-) ve kelime ortasındaki (-l-) izaha muhtacdır. Böyle Türkçeye nazaran anorganik sayılabilecek (-l-) diğer kelimelerde de mevcuttur. Meselâ : *Saltzea* "vendre" L. Fabre 382. Bask. *Saldu* "vendre", Azkue : El vascuence 1949 p. 6. Mukayese ediniz :

Türkçe *sat-* "vendre" verkaufen, handeln (Uygur, Osmanlı, Kırım, Çagatay etc.) Radlof IV. 375.

Koppers, Samoyed'ler için Ren geyiği ne ise Türkler için de, ekonomi bakımından, at odur, der «Aynı esas mevzuun bir variante'i her ikisinin de menşesindeki "avcı" çıkış noktası da oldukça iyi kavranılabilir. Her ikisinde de, hayvan yetiştirmenin aklı ve dünyeviliği şüphe uyandıramayacak şekilde tebarüz ettirmektedir, ve menşede hem Ren geyiği hem at evvel emirde et ve yük hayvanı sıfatlarını haizdirler ve tek tük bazı istisnalardan sarfinazar bu hayvanlar henüz binek hayvanı değildirler; sistematik surette sütlerini sağmak ve üzerlerine binmek keyfiyetleri bütün tezahürlere bakılırsa, at besleyen Türko-mongollarda zaman itibariyle ikinci olarak baş göstermiş ve buradan, komşu Ren geyiği yetiştiricilerine, bilhassa Sayan mıntakasında, sirayet etmiştir. A. Gahş'dan naklen.»

Keresteciyan sah. 4. at'ın esas manası hakkında şu mutaleayı yürütür: «A supposer que ce mot turc represent la racine du verbe *atlamak-sauter*, il y aurait lieu de le rapprocher du sanscrit *atya*, qui signifie, *marcheur, cheval* (de *at, atami* marcher d'une façon continue); il en est de même de cet autre mot sanscrit *kranta* - *cheval*, participe présent du verbe *kram-marcher*; et de l'hebreu *sus-cheval* et (*sûs*)-*sauter* (de *joie*).

Bask. *Zuta* "lait". git. Lh. 1115.

Mukayese ediniz :

Türk. *Süt* (Osmanlı), *Söt* (Kazan) "lait", *Süt* (Uygur, Çagatay, OT. Tarançi, Altay, Teleut, Lebed, Şor, Sagay, Koybal etc.) "die Milch" Radlof IV. 834. Çuvaş *söt*; *ũt* "Milch"

Mongol *Sün* (sonst *sü*, dialektisch auch *tü* Rudnev MSOS XXXII. 12. Kore *Çeet, Çet* "milk, the breasts".

Bask dilinde ayrıca süt manasına gelen *esne* vardır:

Bask. *Esne* "lait". T, L. 275. Aşağıdaki izahat Finn-ugor dilleri bakımından bir ışık verecek durumdadır.

Ostyak. *ēsem-jink*, Vogul *säkw-vit* (Kv. *säxu-vit*, KLV. *süx-üt*, ALV. *şük-üt*, TV. *Çuk-it'*) asıl manası meme suyu demektir. Zira Vogul *säkw*, Ostyak *ēsem* "Brust, Euter"; Vogul *vit*, Ostyak *jink* "Wasser" manasına gelmektedir. A. K. E. 597.

* *

Bask. *İdi*, 1-pirimitivement ce mot signifiait taureau (actuellement *zezen*, 2-boeuf. Lh. 481; Taureau, *zezen, idi-aketz* T. L. 503.

Türk. *Ut* (alttürkisch), *Ud* (Uygur); "Zweitens gibt es ein alttürk. *ut*, uygur. *ud* Oehl hält es für möglich, dasz ihnen einen schallmalendes **hu* oder **wu* zugrunde liegt. Im chinesischen gibt es ein *kut*, *kuöt*, Ochse". Nehring SIKU. p. 80.

Dravid (Kolami, Naikunde) *kute* "Kuh".

Sumer *gu*'älter *gud* "Stier".

Kafkas (Mingrel, Lezgi) *xodži* "Ochse".

Şüphesiz çok eski bir kültür kelimesidir, Bask ve Türklerin daha Asyada iken temasları ile ilgili olabilir.

* *

Çobanlıkla ilgili sözler arasında "herbe, gras" karşılığını da aramamız gerekir:

Bask. *Atse* "herbe" Lh. 122.

Türk. *Ot* (Kırım, Mom. Altay, Teleut, Lebet, Sagay, Koibal, Kaçins, Küerik, Kirgiz, Karakirgiz, Uygur, Çağatay, Tarançi, Osm. Azeri, Karayim) hulasa bütün Türk lehcelerinde "Pflanzen, die den Thieren zum Futter dienen" Radlof 1. 1100.

Ut (Kazan, Tobol)" das Gras, Kraut". Radlof 1. 1702.

Ot (Yakut) "Gras". Németh 34.

(Keresteciyan Sah. 49 da bu Türkçe kelimeyi anglais *weed*-id.; anglo-saxon *wæod* "herbe" ile de mukayese eder. Bu Hind-Avrupa ve Ural-Altay dilleri teması bakımından ayrı tedkike değer). Kafkasyadaki Karaçay Türk lehcesinde hayvanların yediği bitki *Hants*'dir.

Çobanlık hayatının ayrılmaz unsuru olan çoban köpeği medlül-lerinin karşılaştırılması bizi ileri götürmemektedir.

Bask. *Chakur*, *Hor* "chien". T. L. 74. Türkçede *Ör*- "havlamak" manasına gelirse de (it örür kârvan yörür) bu mukayese zurakî olur (**). Bask. *Astoâç*, *âstua* "âne", *astaña* "anesse, femelle del'âne" T. L. 18. Türk. *âşäk*, *eşek*, *işek*, *esek* (Osman, Kazan, Kirgiz v, s), *Azak* (Çuvaş) Lat. *Asinus* "Esel", Got. *Asilus* "Esel" stammen als Lehnworte (durch thrakisch illyrische vermittlung?) aus einer Kleinasiatischen Sprachen Arm. *ēş*. Walde 65.

Sumer. *Anşu*, *anşe* - eşek.

** Konya'da oturan Carcarların dilinde *Çökel* "chien" manasına gelmektedir. Burada Baskçaile ilgili eski bir Anadolu kelimesi saklı olabilir.

Bu kelimenin Türk, Hind-Avrupa ve Mezopotamya dillerine şamil bir kültür kelime olduğu meydandadır.

Yukardaki mukayeselere Bask Türk temas bölgesini aydınlatabilecek diğer bir kaç kelime mukayesesini de burada eklemeliyiz :

Bask. *Erlia, erlea* "Mouche á miel, abeille" Fabre p. 1.

Erle "Abeille" T. L. p 6. |*Erle* 1-(A. H.) abeille; 2-essaim. Lh. 259. *Erle kofoin* "Ruche" Lh. 259. (***)

Türk. *Arı* (Osm.) die Biene; *Çer-arı* (Sagay) Wespe Radlof 1. 265
Arı (Küerik, Barba, Şor, Sagay, Rabguzi, Uygur, Azeri, Çağatay)
Radlof 1. 265. *Arı kovanı* (Osmanlı) "Bienenkorb" 1. 265.

Burada önce Bask. *kofoin* kelimesi üzerinde duralım: Osmanlıca Çağatay *kovan, koğan* (Radlof II. 664) 1-cine cylinderförmiger Kasten, 2-der Bienenstock, manalarına gelmektedir. *Kovuk* (Osmanlı) höhl, ausgehölt, die Höhlung, manalarına gelir. Rad. II. 665.

Erle deki(-l-) ise tıpkı Bask. *zaldi*-Türk. *at* ve Bask. *salt*-Türk. *sat* de olduğu gibi anorganik'dir.

Şu halde Bask. *erle kofoin*-Türk. *arı kovanı* veya *arı Köfünü*'den başka bir şey değildir. *Arı* sözünün aslında Türkçe olup olmaması ayrı bir davadır. Keresteciyan İştikak lûgatinde (sah. 7) zirdeki mukayeseyi eklemiştir :

Ai Eski Hind *ali-h*", *âli* (-ala)" abeille, scorpion, et *ârá* "alêne; *Kabye* "guêpe"; basque *erle* "abeille".

* *

2. BASK'LARIN ŞİMALDE ORMANLIK-STEP BÖLGESİ İLE TEMASLARI

Baskların bir aralık step bölgesinden ormanlık-step bölgesiyle temaslarına zirdeki kelimeler tanıklık eder:

Bask. *Eremu* (Oihan c. A. H. 1-bois, forêt; 2-landes plus ou moins couvertes de bois. Syn. *eremu*. Lhande p. 795.

Türk. *ereme, ärämä* (Kazan) dichtes niedriges Gestrüpp. Radlof 1. 760.
eremelik, ereme-lik (Kazan) eine mit dichten, niedrigem Gestrüppe bewachsene Stelle. Rad. 1. 760

*** Anadolu'da Gülek'te *Köfün* "Çamağacı gövdesinden uzunlama ayrılmış şeritleri hasır örür gibi örürler, üzüm, meyve sepeti olarak kullanırlar. Nuri Can

Şimal bölgesi ile Baskların temasa geldiklerini gösteren kelimeler arasında "meşe-Eiche" karşılığı da vardır. Kelt dillerinde bu aynen mevcuttur.

Bask. *Ame-tz*, air. *Omna*, acorn. *onne-n* "Eiche". Fr. von den Velden. *Ametz* (A. H.) chène-tauzin. Lh. 39.

Türk. *İmen* (Baraba, Kazan) 1-die Pappel (Baraba), 2-die Eiche (Kazan) Radlof I. 1573. *ämän* (Karayım) der Baumstumpf. Rad. I. 949 *emän* (Kirgiz) die Eiche. Radl. I. 949.

Bask, Kelt ve Türk münasebetini gösteren diğer bir *kültür kelimesi* de şudur :

Bask. *gona*, ak. (eski Kelt) *Gunna* "Pelz, Rock (>engl. *gown*); Mose (Şimali Afrika) *gañgo*, Asante *Huna-m* "Haut", Bilin *Ganò* "Leder". Von F.von den Velden: Der nordafrikanische Untergrund der keltischen Sprachen.

Lhanda lûgatında sah. 376 da bu kelime Roman iaresi olarak gösterilmiştir :

Gona 1-robe vêtement de femme, 2. tablier, devantière. Lh.

Türk. *Kön* (Baraba, Kirgiz, Teleut, Lebet, OT.) 1-gegorbenes Leder (Baraba, Teleut), 2-nuntes (gelbes) Leder, 3-der Stiefelschaft (Lebet) Radlof II. 1241.

Gön (Osmanlı) cuir, peau tannée; tanned leather.

Mongol *Köm* "thick hide".

Kore *Kumeri* in *pal-tui-gumeri* "the heel; pal "foot, tui" behind, and *kum* "the hard skin"(?). Ramstedt S. K. E. 130.

Keresteciyan da Türk. *kön*, *gön*'in İngilizce *Gown* ile münasebetini göstermiştir :

Gön (Osm.) cuir, peau tannée; Géorgien *kani-peau*; ndob (Afrique) *Koanyu* "peau"; Cymrique *Gwn*, l'anglais *Gown* "casaque, soutane, robe". Kerst. 308.

Baskların Step-Orman bölgesinde Türk kabileleri ile temasına diğer bir delil de aşağıdaki kelime ve söz klişesidir:

M. H. L. Fabre'in "Dictionnaire Français-Basque 1870 p. 62 de şöyle bir izah vardır :

Convulsion, s. f. contraction des muscles: *Gozañen kiskurtea*,

Türk. *KÖZÖN* (Kazan) der Krampf; *anı közön yıyıra*, er hat den Krampf. Radlof II. 1337.

Yıyрмаk, *cıyırma* ile *kıskartmak* aynı manaya gelirler.

cıyr-yyır-(Kazan, Kirgiz) 1-zusammendrücken, zusammendrängen, runzeln. 2-ein Zeug in Falten zusammenlegen. Radlof IV. 119.
Kıskar (v) Altay, Teleut, Lebet, Şor, Sagay, Küerik, Kirgiz, Kazan, von *kıska+är*” sich verkürzen, kurz werden. Radlof II. 809.
Kıskart (v) kurz machen, verkürzen. Radlof II. 809.

Bask sözünü bu klişesi ile ancak Volga boyu Türkçesinde biliyoruz.

* *

Step-Orman bölgesi hatırasını taşıyan diğer kelime de şudur:

Bask. *Bas* “Wüste”; ir. *fas* “leer”, abret. *guas-ce* (<* bas-) Leere.

Quara bado, Hausa *butu* “leer”, Quara *beşa* “nackt”.

F. von den Velden. (Afrika mukayeselerini de olduğu gibi gösterdik).

Bask. *Baso* archaiq. 1-forêt v. *basa*, 2-montagne. *Baso-ar* (Hb.) montagnard. Lh. 116.

Bask. *Basa* “sauvage: qui vit ou git ou pousse à l'état sauvage. (probablement de *baso*, forêt, car *basa* adj. ne saurait précéder le nom) Lh. 114.

Türk. *Basu* (Kazan) das Feld, der Acker; *arış basuı* “ein Rogengefeld”.

Takır basu “das Brachfeld” Radlof IV. 1532.

Bu eski devrin hatıralarını taşıdığını sandığımız kelimelerden diğer bir tanesi de *kurbağa* “Kröte” karşılığı olan kelimedir:

Bask. *Puka* “crapaud, Syn.: *apho*. Lh. 889.

Türk. *Baka* (Çagatay, Sart, Tarançi, Kirgiz, Karakirgiz, Kazan)” der

Frosch, die Kröte. Radlof IV. 1437.

Kaplu-baka (Osm.) tortue, m. à. m. “grenouille à carapace”; *kor-baka* “crapaud”. Kerest. 93.

Yakut *Baga* “frosch”. Németh 10.

Macar. *Béka* “Frosch”. R. O. XIII, 360. Eski Çuvaştan iare.

* *

3. BASKLARINI FİN-UGOR'LAR VE BU MEYANDA MACARLAR İLE TEMASLARI

Bask. *Bake* I-paix, calme, tarnquillité. Lh. 102.

Bakhea “paix, état de guerre. Fabre 244.

Macar *Béke* Id. (próbltāk több török szocsaladdal egyeztetni, igy:

1-vö. pl. csagatj *bikik* ‘megkötött, 2, tarançsi *bökä*’erö, erös, etc.

Barczy Géza, Magy Szófejtő Szótár. 1941 s. 18.

Bask. *Hirur*, *hiru* "trois". T. L. 525.

Hirur "trois". Fabre 374.

Macar *Három-id.* vö. Vog. *kõrem*'ua., Ostyak *chõlym*'ua., Fin. *kolme ete. Barczi* 114.

Bask. *Habuin* "écume" Lh. *Ahuna* Fabre 99. *Hagun*, *Gahun* TL. 149.

Macar. *Hab id.* Barczi 106.

Vogul. *chump* "hullam", Ostyak *chomp*, ua.

*

Bask. *Hiralgo* "nouvelles, notices", Lh. 443.

Macar, *Hir* *Íd.*

(talan honf. el. török jövevény, vö. csuvas *chypar* ua., megfelelői úz, kipszak, turki, sziberiai típusu nyelvekben. A. török szó arab jövevény, de nagy elterjedtsége bizonyítja régiségét. Az egyeztetés komolyabb akadályai a hangtani nehézségek), Barczi Géza, Magyar Szófejto Szótar. 1941).

Not : Arapça *haber* ile *Hir* mukayesesinden önce Bask *Hiralgo* daki *Hir* kökü üzerinde durulmuştur. H. K.

*

4. KAFKAS - BASK MÜNASEBETİ

Basklar çobanlık devrini Türklerin normal hayat süren oymakları yanında geçirdikten sonra güneye Kafkasyaya sarkmışlar orada Kafkas kavimleri ile temasa gelmişlerdir Ziraate ait kelimelerden bir kaç Türkçedeki şekillerden ziyade Kafkas dilleri ile mutabakat gösterir Misal:

Bask *Gari* "blé, froment" Lh 338. arm. *Gari* "Gerste" georg, *K'eri* das mit bask. identisch ist, aber, auch im Mingrelischen und Lazischen, ferner im Abchas. *A-har* "Gerste Hafer", versch. *Hare*, bur. *Harri*, Wersch. *gur* "Weizen" wiederkehrt. A. Nehring, S. I. K. U. p. 135.

Bask dilinin Gürcüce ve Kafkas dilleri ile akrabalığını müdafaa edenler bilhassa bu kelimeye ve kısmen Türkçe ve Ural-Altay dillerinde de gösterilebilecek Gramer hususiyetlerine istinad ettirmektedirler. Kanaetimizce burada da ancak kültür tesiri bahis konusudur. Bask ve kafkas dillerinde müşterek yigirmili sayı sistemi, Alfredo Trombetti'nin Elementi di Glottologia'da bahs ettiği (El sistema vigesimal de numeracion) de bu cümledendir. Arpanın buğdaydan

daha önce malûm olduğu tahmin edilmektedir. Türkçe *Arpa* "Hordeum sativum" aslında Hind Avrupa, Kafkas dillerine şamil bir kültür kelimesidir:

Türk. *Arpa* (Kirgiz, Tarançi, Kazan, Azeri, Krim, Çagatay, OT.

Kom. Osman. Uygur) die Gerste. Radlof 1. 333.

Mongol *Arbai*, arwä (K. W.) "Gerste, Hafer".

Mançu *Arfa* "Schwarze gerste".

Macar *Arpa*. Türkçeden iare söz. Budenz Ny. K. 77.

Arm. *Gari* "Gerste"

Gr.*xri* < *keri.

Lat. *Hordeum*.

Ahd. Gerste.

Afgh. *Örbüşah*.

Bask. *Gari*.

Georg. *K'eri*.

* *

5. ANADOLU - BASK MÜNASEBETİ

Bask Anadolu münasebetini gösteren yukarıda zikri geçen *astoa* kelimesinden başka her halde eski ölü dillerin bakiyesi olan ve halen Türk Dil Kurumunun Söz Derleme Dergisi Cilt 2. 1941 sahife 545 de tesbit edilen ve yaygın olmayan "tavşan" karşılığıdır:

Bask. *Erbî* "lièvre" Lh. 251.

Türk. *Eripisi* (Çorum) tavşan

* *

Bask. *İbai* "fleuve, rivière, au fig. torrent", Lh 478 TL. 189.

Türk. *İba* I. Çiğ, nem (*bu gece iba düşmüş*: Oyaca "Haymana-Ankara", Ilgın, Bozkır, Seydişehir "Konya", Aybastı "Ordu", Yukarı dinek "Şarkî karağaç" "İsparta", İshaklı "Bolvadin-Afyon", Hisarlıkaya", Polatlı "Haymana", 2-Ratıp: Bu çamaşır daha iba duruyor "Konya"

Söz Derleme Dergisi, Cilt 2, sah. 778 Türk Dil Kurumu, 1941

* *

Bask *Ephel* "1-tiède, 2- au fig sans zèle, sans énergie" Lh. 245. *Ephel* "tiède", *ertephele* "à demi-tiède", *ertephele* "tiéder à demi", TL. 510.

(Not: burada *erte-ephel*-yarı-ephel, orta -ephel mürekkep keiimesinde sıfatın mevsuftan önce gelmesi Türkçe gibidir. Halbuki Bask dilinde sıfat mevsuftan sonra gelir. Bu ayrılık Türkçe ile ilgisi olmadığına delil olarak gösterilir. Halbuki Veled-Çelebi, Osman-Paşa gibi terkiplerde “determinatif” unsurlar pek alâ isimden sonra gelebiliyor).

Türk. *Efil-efil* (Anadolu Söz Derleme Dergisi 1941 sah. 507) “1-Hafif hafif, yavaş yavaş (Rüzgârın esmesini tavsifde kullanılır) 2-serin serin (Eskişehir). *efilti* (İçel) hafif rüzgâr. *Efillen-mek* (Erzurum) koku yayılmak. *Efirti* (Bor-Niğde) pek yavaş, fakat serince esen rüzgâr.

* *

Bask. *Erain-suge* “Dragon (serpent d’airain ?)” Lh. 248.

Heransuge “Dragon, serpent fantastique” L. T. 143.

Suge “reptil” Lh. 945.

Türk. *Evren* (Anadolu S. D. D. 2/561)” Ejderha, büyük yılan”.

* *

Bask. *Gori* “I-incandescent, porté à la chaleur” Lh. 381.

Türk. Osmanlı “her tarafı yanıp içine kadar ateş haline gelmiş kömür veya odun parçası” Türkçe sözlük. T. D. K. 1955 sah. 641.

Akkor-*ak kor* “ak korluk halinde bulunan naribeyza: volta yayında kullanılan kömürler işlerken akkor halindedir. sah. 21.

* *

Bask*. *makil* “schort staff”.

Makola, 1-sorter de batôn à croc servant à tailler l’ajonc et la fougère, 2-cacole. Lh. 706.

Makhila, *makhil*, “batôn” LT. 38.

Türk. *Makal* (Gümüşhane-Anadolu) “Bahçıvan çapası” Söz Derleme Dergisi. Cilt 3. 1033.

* *

Bask. *Tini* Lh. 968, *Thini*, *thiña* “somet, cime” Lh. 963.

Tini “somet de montagne”, T, L. 481.

Türk. *Tin* (Karadeniz kıyıları) “tepe, zirve-somet, cime”, S. D. D. 1365.

Yalnız bu mukayeseler Baskların eski taş devri yerli ahalisi bakiyesi olduklarına dair nazariyeyi çürütmeye kâfidir.

* *

Anadoludan gelip geçmiş kavimlerin ölü dillerine ait kelimeler Coğrafi isimlerde olduğu gibi halk diline geçmiş olarak Türkçede de yaşaması pek mümkündür. Bu hususta esaslı araştırma yapılmamış olmakla beraber bir kaç misal verebiliriz:

Etrüsk. *Balteus*, baudrier, ceinture; mot étrusque d'après Varron "kılıç kayışı."

Türk oriental: *baldak* est l'anneau du ceinturon auquel le sabre est attaché. de Vaux.

Türk Osmanlı *Balta*, 3. Gümüş bel kemerlerine süs için takılan küçük ve dişli parçalar. Baltalı kuşaklar çok eyi yakışır (Beypazarı-Ankara) Söz Derleme Dergisi 1939 cilt I. 161 (tabii bu kelimenin *Balta* -Ax ile bir münasebeti yoktur).

Altay dilleri ile Etrüskçe arasında diğer müşterek kelime şudur:

Etrüsk *Bégoé*, nymphe, type de magicienne, auteur d'un des livres fulguraux des Etrusques. Son nom paraît dans les monuments sous la forme *Veku*. /Türk Oriental et Osmanlı *buge*, magie. B. Carre de Vaux p. 90.

Osmanlı, Türkmen *büğü*, *büyü* "die Magic, die Zauberei"- *bügi*, *bügü*, *bui* Radlof IV. 1883. *Bögü* (Çağatay) "weiser".

Mongol *Böge*, Mongur *bō* "chamane", Hexmeister".

Munda *Byga* "medicine -man" Hevesy F. U. J. 141.

Bu mukayeselerin Bask-Etrüsk akrabalığı nazariyesini teyid bakımından da önemi vardır. Ayrıca hatırlayınız :

Etrüsk ve Bask *Lar*-bey Littré.

6. BASK DİLİ İLE TÜRKÇE MUTABAKATLARA (COINCIDENCES) DAİR LÜGATÇE

Bask. *Aitaso*, *aitona* "aieul, grand-père" /*Aita* "père" Lh. 21.

Türk, *Ata* (Tarañçi, Tobol, Kazan, Kirgiz, Osmanlı, Çağatay, Sart, Krim, Koman) Vater, grossvater, Vorfahr. Radlof I. 449.

Mukayese ediniz :

Bask. *Amaso*, *amona* "aieule, grand mère"

Mongol *Eme* "frau", *Eme* (Mançu) "Mutter".

Dravid, Tel. *Amma*, *ama* "Mutter".

(Bask ai-Türk a : ilk hecedeki bu uzatma Bask dilinin bir özelliğidir. Meselâ: melek manasına gelen "ange" aynı hususiyeti gösterir. Bask. *Aingeru* 1-ange-, 2-enfant vëtu de blanc. Lh. 20).

Bask. *anai*, *anaie* "frère". Lh. 41.

Anaya "id," Fabre 140.

Türk. *İni* (Tarañçi, Teleut, Altay, Çağatay, Osmanlı, Azeri, Uygur),
äni (Baraba, Kirgiz), *önö* (Shera Yögür) Yungger-brother.

İni "der jüngere bruder". Németh33.

Samoyed. Jen. *Inna'a*, *ina* "älterer Bruder"; Finn *eno*, Est. *onu* "Mutter
Bruder", *Inas* Macar "gyerköcz" Budenz Ny. K. X. 84.

Dravid: Tam. Kan. *anna* - Tel. *anna* "älterer Bruder".

Berber. *aña*, Nubisch. *enga* "Bruder". F. Hpmmel Ethn. 72.

Guechua (İnca) *wayna* "jeune": Türk. *inî* "frère cadet". Georges
Dumèzil, *Studia Linguistica* VIII/I. 1954 Lund.

Bask. *Apa* "nom que les puinés donnent à leur soeur aînée comme
añe à leur frère aîné/Oncle du père ou de la mère/ arrièregrand'
père ou grand'mère /nourrice. Lh. 47.

Türk. yukardaki mana nüanslarının hepsi Türkçede mevcuttur :
Apa (Kazan, Kirgiz) "ältere schwester, tante"; *epe* (Krim, Kara-
yim) İd. *Ebe* (Tarañçi) "die jüngere schwester der mutter, die
ältere schwester.

Çuvaş. *Appa* "ältere schwester, die jüngere schwester meines vaters
oder meiner mutter".

Samoyed *Apa*, *appa* "ältere schwester". Sauvageot 39.

Türk. Ot. *apa* "grandfather" (< **papa*) and mongol *baba*, kalm.
bäwa elder brother who takes the place of a father. Ramstedt.

Bask. *Apa* "baiser" Lh. 47.

Apun "baiser" Lh. 50.

Türk. *Öp/mek* (Tarañçi, Baraba, Sart, OT. Krim, Kom. Karayim,
Uygur, Çağatay, Osmanlı) "küssen". Radlof I. 1308-Up- (Kazan)
İd.

Macar *ápol/ni* (csókolni) İd. Budenz Ny. K, X. 77, 325.

apolás (Székely) "csokolgatás".

Hittit Hierogl. *APXE-* "lieben" Meriggi 94.

Bask. *Arba* "traîneau rustique Lh. 53.

Türk. *Araba* (Kırım, Kun, Osmanlı, Azeri, Çağatay, OT. Karayim)
arba, *abra*. "der Wagen", Radlof I. 261./*Arba* (Kirgiz, Kazan,
Kırım) -*araba*, *haraba*, *abra*. "der Wagen", Radlof I. 335.

Burada mana kayması, (eğer mükayese doğru ise) şayanı äikkattir. İlk nakil vasıtası tekerlekli arabadan önce şüphesiz kızak idi. Karlık arazide olduğu gibi dağlık arazide meselâ Artvinde (Türkiye) bugün dahi baharda bile kızak kullanılır. Räsänen şu mukayeseyi yapar: gtü. tü. *araba*, az. *harava* "wagen".

özb. *haral* "Pflug",

mong. *aral* "schlitten; Gabeldeischel"

ma. *fara* "schlitten; Femerstangen, Gabeldeichsel"

olça, goldi *para* "schlitten"

finnisch *purila, purilas* "Schleife, Zwei lange Stangen auf beiden Seiten des Pferdes, mit den hintern Enden auf der Erde schleppend und mit einem dazwischen gebundenen Brett, welche die Unterlage für die Fuhre bildet" Marti Räsänen, Uralaltaische Forschungen (U. A. J. XXV. H. 1-2, 1953).

Harol (Ahlat-Türkiye) buğdayı bir hat üzerinde ekebilmek için sapanın arkasına iki uzun tahta konur. Bu tahtalarla kurulan sapanı *harol* denir. A. D. s. 162.

Keresteciyan *araba*'yı yunanca *ápw*, *a'ipw* "veho" köküne bağlar.

Bask. *Argokia* "masculin, ine", Fabre 210.

Türk. *Erkek* (Kun, Çağatay, Osmanlı "männliches Wesen, das männchen" von tieren" /*Ergek* (Şor)"kater" Radlof.

Ar (Çuvaş) "Mann, Knabe".

Irgäx (Yakut) "Männchen". Németh, O. J. A. 78.

Birlikte hatırlayınız :

Bask. *Ar mâle*", *ar-eme* "mâle et femelle" Lh. 67.

Türk. *Er* (Kirgiz, Kara Kirgiz, Sagay, Koybal, Kaçins) *är* (Teleut, Altay, Şor, Lebet, Kumandit, Tarançi, Tobol, Osmanlı, Uygur)" der Mann. Radlof I. 751, 753.

Bask. *Asaltzea* "tremper, couvrir une chose d'un liquide".

Türk. *Islat/mak* (Azeri) von *isla-t* "anfeuchten, nass machen". Radlof I. 1393/Islanmak (Osmanlı) "feucht, nass sein".

Bask. *Aürra* "enfant, jeune, fils, fille. Fabre 107.

Türk. *Uri* "oğul, erkek", Anal. Index. Uygur. /Ahmet Temir'e göre *Ori* okumak daha doğru olur. "Sohn, männlich".

Mongol. *Ori* (Kow. 439).

(Ramstedt S. K. E. 177 de şu mukayeseyi yapar:.

Oturk. Uigur *Ory* "son", *oryogul* id. /Мо. *Ori* "young, boy, young man", Kore, *Orabi*, *oräbi*, *oraoeni* "brother used by and the relation to a sister", *or-emi* "wife of the brother", *oraba* *oppa* (from the childrens' speech); **ol*, **or* "male child, son, boy").

Bask. *Bakida* "conjonction s. f. jonction de deux choses ensemble".
Fabre 56.

Türk. *Bağ* (Çagatay, OT. Tarançi, Sart, Kırım, Azeri, Türkmen)
"der Strick, das Band, die Fessel; der Bündel, das Paket" Radlof
IV. 1446.

Bağlamak (Osmanlı, Kırım, Azeri, Türkmen, Kun)-beylemek.
"anbinden, binden, festbinden, einen Knoten machen "Radlof
IV. 1456.

Yakut. *Bai*- "to tie".

(Tunguz. *Ba*- "to be a matchmaker, to arrange a matrimonial alliance,
to tie together".

Kore. *Pa* "a rope" Ramstedt, S. K. E. 179.

Bask. *Basi* "sale, dégoûtant" Lh. 116.

Türk. *Pis* (Osmanlı, Azeri, Çagatay) von pers. *pes*), unsauber, schmutzig. Radlof IV. 1350.

Bask. *Begi* "Oeil" Lh. 122/*Begira* "regarder" Lh. 124.

Begi "Auge"; air. *fega-d* "das Sehen"/Afrika dilleri: eg. *bq*, *bg*,
bx, kafa *baq*, *waq* id. Bulanda *feke-t*, Bola *peka-ş*, Sarar *puga-s*
et "Auge". Von F. von den Velden: Der nordafrikanische Untergrund der keltischen Sprachen.

Türk. *Bak*- "to regard, to look on intently, schauen, regarder".

Bak- (Osmanlı, Azeri, Türkmen, Kırım, Çagatay, Tarançi, OT.
Kun, Kirgiz, Karakirkiz, Kazan, Karayim) "schauen, hinschauen"
Radlof IV. 1335.

Tunguz, *baka*- "to find out, to hit; to fix the eyes on".

Quechua (İnca) *paya* "voyant" "*Paq* en vue de, pour", *paq-ta*
"attention" Dumèzil.

(Keresteciyan Türk *bak* sözünü Sanscrit *paçiyami* "voir" ile mukayeseder. Sah. 93).

- Bask. *Begit-harte* "Auge-Zwischen raum-Gesicht" Karl Bouda
Begitarte "Visage" T. L. 547.
Bet var. de *begi*, oil, dans quelques composés. Lh. 156.
Bet-arpegi "face, visage Lh. 156.
- Türk. *Bet* (Osmanlı, Krim), *Bit* (Çagatay, Kazan) "das Gesicht"
 Radlof IV. 1617.
- Ostyak. *Pugodem*, Vogul. Pajt "Orcza, Pofa". Budenz M. F. Sz. 72.
- Bask. *Harte*, *arte*, *erdi* halb, Hälfte; moitié Lh. 252.
- Türk. *Yartı* (Baraba, Kazan, Karayim) "die Hälfte, halb" Radlof
 III. 145./*Orta* (Tarançi, Krim, Koman, Kirgiz, Şor, Sagay,
 Koybal, Kaçins, Küerik, Osmanlı, Uygur, Çagatay) "die Mitte
 die Hälfte". Radlof. I. 1064.
- Bask. *Ber* var. de *bera* "seul, unique, seulement" Lh. 141.
 Türk. *Bir* / Çuvaş *Per* / Yakut *Bîr* "un".
- Bask. *Biro* "grain de raisin" Lh. 174 / *Bir-bil* "rond" Lh. 174.
 Türk. *Börlögön* (Kazan) "die Felsenbeere"-*börlögön*. Radlof IV. 1721-
 1719. (*Rubus saxatilis*).
- Finn-ugor. Çeremis *mör* "beere"; Votyak. *borı*, *bore* "grosse wald-
 erdbeere (*fragaria collina*).
- Hind-Avrupa. Grek. *moro-n*, lat. *möru* "brombeere".
- Kafkas. Kürin *mer* "brombeere, himbeere". AKE. 172.
- Maori, *pura-pura* "Saat". Eduard Stucken MVAG. 1926 p. 62.
- Sumer. *buru* "Frucht".
- Burada yine önemli bir kültür kelime ile karşı karşıyayız. Baskça Türkçeye en yakındır. Basklar Step-Orman bölgesinde öğrendikleri bir sözü cenup bölgesinde üzüm ile tanışınca eski kelimeyi üzüm danesine kullanmışlardır.
- Bask. *Buru-ko* "1-Coiffure de femme, mouchoire de tête, 2. béret Lh. 189
 Türk. *Börük* (Kirgiz) die Mütze Radlof. 1699 / *Börk* (Çagatay, Tarançi,
 OT. Karayim, Koman) - *Börük*. / *Burik* (Kazan) id.
- Yakut. *Bärgäsä* "mütze" Németh Öj. H. A. 66.
- Mongol. *Bürge* (K. W.) "leichter sommerhut, halmhut".
 Türkçe *börk*, *börük*'i *bürü*- "bedecken" ile izah ederler.
 Ancak Bask. *buru*, *bürü* "tête" manasına gelmektedir. Lh. 188. daha uygun düşer. Lh. 188.

- Bask. *Bost* "cinq" Lh. 181 / *Bortz* "cinq". Lh. 180.
 Türk. *Beş* (AT. Osm.) *Biş* (Çagatay, OT. Tarançi, Sart, Türkmen, Kırım, Azeri, Kazan, Tobol) "fünf". Radlof 1685, 1787.
- Bask. *Çapata, çapataska* "babouche". T. L. 3.
Çapata "soulier syn. *oski, oinetakoak*", Lh. 1072.
 Türk. *Çabata* (Kazan vom pers. *Çabatan*) "die Bastschuhe" Radlof III. 1930.
- Bask. *Dei* "action d'appeler" Lh. 200 / *deitza* "appeler, v, a. nommer. Fabre 15.
 Türk. *Di-mek* (Kazan) sagen, nennen. / *di* (Osm.) Aussruf zur Aufmunterung. Radlof III. 1751.
De-mek (Osmanlı, Kırım, Çagatay, Tarançi, Karayim, Kirgiz) "sagen" Radlof 1654.
- Bask. *Dündü* "obscur, nuageux". Lh. 214.
 Türk. *Dün* (Osmanlı) "Nacht", *tün* (Kazan), *tön* (Çagatay), *tün* (Uygur) id.
 Çuvaş. *tem*. "dark" / Yakut. *tün* "Nacht" Németh Öj. H. A. 58.
 Mongol. *tüne* "darkness, dark forest".
 Kore. *dun* "neight". Ramstedt SİKE. 60.
 Cf. Keresteciyan Türkçe kelimeyi russe *ten* "ombre"; anglais *dun* "obscur"; allemend *dunkel* "sombre" ile karşılaştırır. K. 148.
- Bask. *Egaşi* (egachi) "femme, maitresse" Lh. 220.
 Türk. *Egeşi* (ägäçi) "tante" Çagatay lehcesi / *ägâci* id. Koman lehcesi.
 Mo *Agaçe* (Çagatay, OT.) "Ehefrau, Frau. / *Agaçi* (Kazan, veraltet) id. Radloff I. 151.
 Mongol *Ege-çi, Ektşi* (K. W.) "ältere Schwester".
 Karşılaştırınız :
 Bask. *Egaşo* (boh.) "chef, maître, homme". Lh. 220.
 Türk. *Aga* (Osm. Azeri) 4-"Herr, Officier, Vornehmer" Radlof I. 143.
Aga hemen bütün Türk lehcelerinde vardır. Büyüklük ifade eder.
- Bask. *Egun* "1-Jour, clarté du jour, 2-aujourd'hui". Lh. 224.
 Türk. *kün* (Altay, Teleut, Lebet, Şor, Krim, Sagay, Koybal, Kaçins, Küerik, Baraba, Kirgiz, Karakirgiz, Koman, Orhun, Uygur, Çagatay, Osmanlı) "der Tag, die Sonne" -*Gün*. Radlof II. 1436.

Çuvaş *Kün* id.

Yakut. *Kün* "Sonne" Németh 43.

Mançu. *Chun* "Soleil".

Tunguz. *Chün* id.

Finn. *Siung* "Soleil".

Sumer. *Kun* "illumination, manifestation de la lumière".

Tokhár. *Kom* "Tag, Sonne". Németh, A törökség Oskara 168 de bunu tesadüfi benzeyiş olarak izah eder.

Georges Dumézil ise 'Studia Linguistica VIII/I 1954 d: Türkçe *kün* Quechua (İnca) *Q'uni* "chaud" ile mukayese eder.

Bask. *Er*, var. de *Eri* ou *erhi*, "doigt", dans les dérivés *erpu*, *erkoro*, *erma mi*, etc. Lh. 245.

Erria "doigt, partie de ma main", Fabre 93.

Türk. *Ernek* - parmak. Divan. Bk. *Frngek* (Caf. T. T. An. İnd. U.), krş. Radlof, (Sagay, Koybal, Kaçins) *ergek* :, Pekarski Yakut *Erbeh*.

Divanü Lugat-it-Türk dizini sah. 191.

Not: Burada-ek eki kaldırıldıktan sonra Bask *Eri*, *Erhi* ile mukayesede güçlük kalmaz. Hatırla, bacak, parmak, ayak, turnak v, s. kelimelerde -ak, -ek kökü umumdur.

Bask. *Er'a*, *er'e* "brûler" Lh. 266/*Erre* "brûler" L. T. 54. /*Erretzea* Fabre 34.

Türk. *Ör* (Söz Derleme Dergisi 1947 Cilt 3. Sah. 1113) "kor, köz" *Ört-* "yakmak =brûler" Divan 464.

Bask. *Erdi* "moitié" L, T. 318. /*Erdi* "halb, Hälfte" Karl Bouda. 23.

Türk. *Yartı* (Baraba, Kazan, Karayim) "die Hälfte, halb" Radlof III. 145. *Cartı* (Kirgiz) id. Rad. IV. 34. *Yarı* (Osmanlı) "die Hälfte. Radlof III. 120.

Bu kelimenin kökü *yarmak* (Bütün lehceler) "zerspalten, zertheilen" fiiline dayanmaktadır. Radlof III. 102. Baskça *Erdiratu* "zerreisen", *erditu* "gebären, sich halbieren, sich teilen" "fiillerinde de aynı mana saklıdır. Karl Bouda.

Bask. *Ereka* 1" ruisseau, 2-ravin, 3-canal" Lh. 268.

Türk. *Arık* (Kirgiz, Karakirgiz) "Bewässerungsgraben, durch welche man das Wasser auf die Felder leitet" Radlof I. 269.
Ark (Osmanlı) id.

Sulama ile ziraat usulünün en mühim kelimelerinden biridir.

Bask. *Galde* "demande", *galdat* "demandeur" L. T. 123.

Galde "demande d'une chose que l'on désire obtenir" Lh. 328.

Galdu "demande" Lh. 328.

Türk. Kol(Koman, Uygur, Karayim) "bitten" Radlof II. 584. /*Kola* (Çagatay) "bitten" Radlof II. 585.

Elam. *ku-ul-la-h* "bitte", *ku-ul-la-ak-u-me* "Meine Bitte", F. Bork, Elamische Studien 1933 p. 31.

Bask. *Gatea, gatia* "aller, marcher", se transporter" Fabre II *Yoatea*.

Türk. *Kit-mek* (Kazan, Baraba)-*kät-mek*. "fortgehen, fortfahren, sich entfernen" Radlof II. 1347.

Git-mek (Osmanlı) "gehen" Radl. 1622.

Bask. *Geri* "ceinture, le milieu du corps "Lh. 353/*Gherikoa*" endroit du corps où l'on attache la ceinture: *Gherria*. Fabre 40.

Türk. *Kur* (Radlof II. 916, Divan I. 39, I) "Leibgurt". /*Kuri* (Divan I. :14, 10) "um ihm herum". /*Kur, Kor* (Shera Yögur. E. Manerheim) "girdel".

Yakut. *Kur* "Leibgurt" Németh 38.

Sumer *Gi-ri* "Gürtel" Ş. L. 36.

Bask. *Giza* "homme" Lh. 361 /*Gişot*, dim. de *gizon* "hommet".

Gizon "l'être humain, l'homme" Lh. 362.

Türk. *Kişi* (Tarañçi, Koman, Krim, AT. Çagatay, OT. Osmanlı, Karayim) der Mensch Radlof. II. 1392.

Yakut. *Kisi* "Mensch, Mann" Németh 75.

Ostyak *Kassek* "homme".

Gürcü. *Katsi* "homme" Keresteciyan 294.

Sumer. *Gi-iş* "männlich" Ş L 211/*Giş* "insan, hizmetkâr, bir kimse" U. S. SZ. 17.

Urarto. *Gişsure* "Mann" Tsereteli: Die neuen haldischen Inschriften. s. 27 (E. U. 417).

Çok eski bir çok dillerde müşterek iptidaî mefhumlardan biri olduğuna şüphe yoktur.

Bask. *Hadi* "sois; *Jeiki hadi* "lève-tois". Lh. 395.

Türk. *Haydi, hayda* "nun, vorwärts, *Hayda git* "dass du vortkommst".
Radlof II. 1740.

Bask. *Hatz* "vestige, empreinte de pied d'homme ou d'animal", trace"
Lh. 420 T. L. 517 -*Herecha*.

Türk. *İz* (Tarañçi, Sart, Kirgiz, Karakirgiz, Koman, Krim, Osmanlı
Çagatay, OT. -İs, *İz* Radlof, I. 1536.

Mongol. *Erigen*, vgl. urspr. **ere, eri* "furche"- *tü. iz* "Spur", Kalm.
erén (K. W.) "streifen; gestreift; bunt; bild".

Mançu. *İren* "gekräusel auf dem Wasser".

Bask. *Hel* "Sens général d'arriver". Lh. 429.

Heldu "venir" TL. 539.

Türk. *Gel* (Osmanlı), *Käl* (Tarañçi, Altay, Teleut, Lebet, Şor, Küerik,
Krim, Kun, Uygur, Çagatay, Karayim), *Kel* (Kirgiz, Sagay,
Koybal, Kaçins), *Kil* (Baraba, Tobol, Başkurt, Kazan)- "kommen;
venir".

Yakut. *käl*- "kommen", Németh 22.

Bask. *Herén* ("belle-fille, bru" Lh. 435.

Erren "bru" LT. 54.

Türk. *Kelin* (Uygur, Çagatay) "Schwiegertochter, frau des jüngeren
bruders oder nahen verwandten", Kaşgari *kelin* "Braut, schwi-
eger tochter" /*Kin* (Çuvaş < **kälin*) id.

Fin-ugor. Mordvin *kel* Ostyak *kili* "jüngere schwester der frau" Züryen
kel "schwägerin", Fin. *käly* "schwägerin".

Németh U. T. K. 96, A Törökség öskora 161 (E. B. A).

Gürcü *käli* "Mädchen, Dame", A. Nehring S. İ. K. U. p 33.

(Alfons Nehring: Studien zur Indogermanischen Kultur und Urhei-
mat p. 33 de "Ebenfals nach Bleichsteiner entspricht dem georg.
käli "Mädchen, Dame "ein bask. **al*-in *alaba* "Mädchen").

Biz bunu kabul etmiyoruz. Bask. *Alaba*, Türk *Abla* mukayesesine bakı-
nız:

Bask kelime başındaki *h*- çok defa Türk kelime başı *k*,-*g*-ye tekabül
eder. Bu bahse bakınız.

Bask. *Hiri* "Ville" Lh. 444. TL. 546.

İri "ville, cité. Var. *hiri* Lh. 539.

Türk. *Or* (Kirgiz, Krim, Çagatay, Koman, Osmanlı) "1-die Grube, das Loch, 2-Ein Wall mit einem Graben, eine *Befestigung* (Osmanlı). Radlof I. 1046/*Or* (Kirgiz), *Ur* (Başkurt) "fortification".

Çuvaş *Hola* "ville" Budenz Ny. K, I. 211.

Munda *Orak* "maison, lieu d'habitation "Rivet Sumerle mukayese eder. Sumer *U-ru* "Stadt" Ş. L. 83.

(Osmanlı *Orbegi*- commendant d'une forteresse, désignait par métonymie, la ville, même qu'elle était destinée à protéger: comparez l'allemand *burg* l'anglais *castle* etc. qui servent à former des noms devilles. Keresteciyan 50).

Bask. *Il* "mourir", Azkue: El Vascuence 1949 p. 6.

Il "les sens et les composés de *hil*" Lh. 503.

Hil "Subst. cadavre de personne; Verbe mourir" Lh. 440.

Ul var. de *hil* "mourir" Lh. 1001.

Türk. *Öl-* (Tarañçi, Altay, Lebet, Tuba, Şor, Sagay, Koybal, Kaçins, Kirgiz, Karakirgiz, Krim, Koman, Uygur, Çagatay, Sart, Osmanlı, Azeri, Karayim v, s.)-ül- "sterben" Radlof I. 1243.

Ül- (Kazan, Baraba, Tobol, Koybal, Sagay) "sterben" Radlof I. 1845.

Çuvaş *Vil-*, id.

Yakut *Öl*, "sterben" Németh 41.

Mongol *ala* "Türk. öldürmek" /Mançu *alül* - v. caus. Ny. K. XIII, 233.

Vogul *Vel-*, *äl-* "erschlagen, tödten" /Macar *Öl-*, id.

Bask. *Iliki* "cadavre", var. *Hiliki-tu* "devenir vadavre" Lh. 508.

Türk. *Ölük* (Tarañçi, Uygur, Çagatay, Osmanlı, OT.) von *öl-k* "der Verstorbene, Todte, Leichnam". Radlof I. 1249 /*Ölüklük* (Çagatay) die Leiche. Radlof I. 1250 /*Ölüg* (Sagay, Koybal, Kaçins, Şor, Lebet) "todt, verstorben". Radlof I. 1250.

Bask. *Ikusi* "voir" Lh. 549 /*Erakus* "faire voir" faktitif de *Ikus*, Lh. 248.

Ayrıca Bask. *Begi* "oeil" L. T. 340 /*Beghia* "Oeil", Fabre 236.

Bu iki kelimedede Türkçe *Göz* "oeil" ve *Gör* "voir" ile

Bak-ak "regarder" köklerinin saklı olduğunu sanıyoruz.

Türk. *Köz* "Auge" eigentlich "Sehen" von dem Stamme *Kör* "sehen", *köz-et*, *kös-ter* "sehe nlassen, zeigen, *karak* "Auge Pupille" eigentlich "schauer" von *kara-* "schauen, sehen" R. O. XIV. M. Bernhàrd.

Türk. *Bak-* (Osm. Azeri, Türkmen, Kırım, Çagatay, Kirgiz) "schauen"
R. (Keresteciyan sah. 307 de Türkçeyi Hind - Avrupa dilleri ile de mukayese eder: grec *kws*, 'Okkos, et *osse-id.*, d'ou 'Ossomai regarder, correspondant au turc *gözlemek*. Latin *ocuset oculis-ocul.* Anglais to *gaze* -regarder fixément)

Bask *khavar* "sec jusque à l'aridité" *khavarstu* "sécher à la chaleur jusqu'à complète siccité et jusqu'au recroqueviller à la chaleur".
Lh. 593.

Türk *kavur*, *kavr* (v) Osmanlı -*kaur* "brennen, rösten, braten" Radlof II. 468

Kaur (v) Baraba, Azeri, OT. "rösten, braten" Radlof II. 51.

Kaurma, (Kırım, Çagatay) 'geröstete Weizen oder geröstete Gerste" Radlof II. 52.

Kaurmaç (OT.) "geröstete Weizen oder geröstete Gerste" II. 52.

Bask. *Khavaró* "tumeur", *khavaró-tu* "se renfler en tumeur" Lh. 593.

Türk *Kabar-mak* (Kırım, Kazan, Osmanlı, Çagatay, Azeri) "sich erheben, emporsteigen; anschwellen, sich auf blasen" Radlof II. 440.

Kabar (Osmanlı, Z.) "eine Blase, Rindsblase, Wasserblase, Geschwulst" Radlof 441.

Kabarcık (Osmanlı) von *kabar-cık* "die Geschwulst, Blase, das Bläschen" Radlof II. 444.

Yakut *Xabırı* (mit) einer Wölbung versehen".

Mongol *Qaba*, *d* (*u*)-(K. W) "schwellen, anschwellen (das Fleisch)".

Bask. *Kalpar* "chauve, chauve au sommet de la tête" Lh. 580.

Türk *Kel*, (Osmanlı) "der Grind, eine Krankheit der Kopfhaut; die Kahlköpfigkeit in Folge des Grindens" Radlof II, 1108.

(karşılaştırınız : allemand *kahl-chauve*, latin *calvus*, sanscrit *k'allita* -id. Keresteciyan 291).

Bask. *Kezka* "souci, inquiétude, remords, scrupule, sollicitude, soin"
Lh 593.

Kezkatu, *khechatu* "se soucier", TL. 483.

Türk. *kuşku*-lanmak (Osmanlı) "aufgescheucht werden". Radlof II. 1028.

(Bu kelime Kazan lehcesinde de vardır. H. K.)

Bask. *Kızkırtu* "bruit confus, éclat de rire; clameur ou cri occasionné par la peur" cf. *İzkiritu*. Lh. 613.

Türk. *Kıçkır-* (Kazan) "schreien" Radlof II. 795.

Kıçır- (Altay, Teleut) "schreien, rufen" Radlof II. 793.

Bask. *Kizkin* "renfrogné, de mauvaise humeur" Lh. 613.

Kiskail "grillé, rôtie, surehauffé, brûlé" Lh. 612.

Türk. *Kizgin* (Çagatay) "enregt, aufgeregt, heiss, erhitzt, eifrig" Radlof II. 878.

Kizgin (Anadolu) "kızdırılmış, kızmış olan, öfkeli", Türkçe Sözlük 1955. sah. 447.

Kiz-mak (Çagatay) "erhitzt, heiss, glühende sein" Radlof II. 876.

Çuvaş *Xer* "rot werden"

Macar *gerjed* "entflammen" /*Esz-t-Kirg* "glut, flamme, Funke" /Finn *Kiira* "flamme, glut" A. K. E. 296.

Munda *Kuskusau* "verärgert, beleidigt", Hevesy 222.

(Burada R-Z tahavvülü nazarı dikkate alınmalıdır).

Bask. *Ları* "1-grand, gros, volumineux, 2-grandi, qui a crû en âge, personne faite, mûre, 3-Grosse pièce, en parlant d'argent", Lh. 656.

Türk. *İri-yarı* (Osmanlı), *iri* "great, big; large; bulky; voluminous", *iriyarı bir adam*. "a huge person; a gigantic man", Türkçe İngilizce Sözlük, A. Vahid Moran, 1945, sah. 544.

Bask. *Lar'u, lar'ü* "1-peau qui couvre del'homme et des animaux, 2-peau dépouille des animaux, 3-cuir des animaux" Lh. 656.

Larrúa "peau, enveloppe d'animal, de fruit, etc. "Fabre 252.

Larru "peau", TL. 365.

Türk. *Yarı* (Anadolu-Çangır) deriden yapma içerisine eğrilmış iplik konur nesne", Anadilden Derlemeler 416.

Yarı (Kazan, Budagof II. 327) "1-die Haut zwischen den Fingern", 2-ein Leder streifen, der Riemen", Radlof, III. 120.

Hatırlayınız : *Yarkanat* (Kazan, Çagatay, OT.) -yarı-kanat. die Fledermaus. Radlof III. 135.

Yarü (Teleut, Altay, Koman) "gegorbenes Leder",

Yarü-kanat "die Fledermaus", Radlof III. 131.

Bask. *Mulko, molkho* "grappe, particulièrement de raisin; troupe"
Lh. 748.

Türk. *Bölük* (Osmanlı, Çagatay, Krim, Kirgiz) "der Theil", ein menschenhaufen" Radlof IV. 1701.

Bask. *Muin* "cervelle". L. T. 67/Buru-*muñ* "cervelle" LH. 188.

Fuin "cervelle, moelle", *muin* "sève" Lh. 313.

Türk. *Bäin, beyin* (Osmanlı, Azeri) -*bäjin, mäjin* "das Gehirn".

Radlof IV. 157. /*Miy* (Kirgiz, Sagay, Koybal, Kazan) "das Gehirn" Radlof IV. 2148.

Çuvaş. *Mime* "Mark, Gehirn" Aşmarin 313.

Yakut. *Mäji* "Gehirn, Verstand" Németh Öj. H. A. 23.

Bask. *Oiher'* "tortueux, oblique, de travers" Lh. 796.

Türk. *Aykırı* (Osmanlı) -*aygırı* "geil, ausserordentlich" Radl. 13.

Aykir (Karakirgiz) "die Länge, Ausdehnung eines Gegenstandes".
Radlof I. 13.

Bask. *Okher* "1-tordu, dévié, oblique, 2-contrefait, 3- borgne, qui n'a pas qu'un oeil" Lh. 801/ Fabre 30.

Türk. *Sukır* (Kazan) -sokır "blind" Radlof IV. 752.

Sokur (Kirgiz, OT. Koman, Krim) "blind" einaugig, einen Fehler im Auge habend (Kirgiz) Radlof IV. 521.

Kör (Krim, Osmanlı, Uygur) "blind" Radlof II. 1248.

Bask. *Olhua, ólóa* "avoine" Fabre

Olho id. TL. 31.

Türk. *Yulaf* (Osmanlı) "der Hafer" Radlof III. 555.

Grec *Oulai, Olai* "orge grossière".

Cabyle *Alu* "blé" Keresteciyan 86.

Bask. *Ongi-tu* "réparer, raccommoder, remettre en état, à la mesure"
Lh. 811.

Ongi, "toutes sortes des biens, matériels ou spirituels. Lh. 806.

On "bon, qui a de la bonté, just, droit" Lh. 805.

Ontzia, onzea "ameliorer". Fabre.

Türk. *Ongar-mak* (Kirgiz, Krim, Uygur, Çagatay) "von *ang-ar*. richtig machen, verbessern, ausbesseren, durchführen, grade machen, heilen" Radlof I. 1027.

Oñat (Çagatay) von *Oñ+at*, vergl. *onat* "gut, schön". Radlof I. 1029.

Oñ-mak (Kirgiz, Uygur, Osmanlı) "gelingen" gerathen" Radl. I. 1026.

Oñ-mak "S'améliorer, prospérer, progresser". Keresteciyan 58. Japon. *Un* "bonne chance, bonne fortune" Kerest. 58.

Bask. *Oreko, orpheko* "1-pédales du métier à tisser, 2- pédale de piano" Lh. 826/*Orpeko* "pédale" TL. 366.

Türk. *Öreke* (Kırım, Osmanlı), vgl. *örke* "die Spule, Spindel; der Geburtsstuhl" Radlof I. 1218. *Urke* (Çagatay) "die Spindel" Radl I. 1836. -iğaçacı.

Öreke (Ankara, Kayseri), *Öreki* (Çankırı) "keten, ip eğirmek için âlet" Anadilden derlemeler 1932, sah. 302.

Bask. *Satsu, satsü* "1-au prob sale, plein d'ordures, malpropre, 2-au fig. sale, souillé, qui a des souillures morales." Lh. 919, Syn. *zikin*.

Türk. *Sası* (Osmanlı, Kırım, Koman, Kazan) "faul, übelreichend" *Sası-mak* (Koman, Kazan, Kirgiz) "stinken, übelreichen, in Fäulniss übergehen".

Sası (Karayim, Kirgiz) -*sası*. Radlof IV. 395.

Sazık (Uygur, Şor) "stinkend, der Sumpf; der Gestank, der übel Geruch.

Sazı-mak (Altay, Teleut, Lebet, Küerik) "übelriechen, stinken" Radlof IV. 398.

Bask. *Sogor'* "sourd, qui n'entend pas" Lh. 932, 382-*gór*.

Sor-gor "sourd" L. T. 485.

Türk. *Sagır* (Osmanlı) "taub" Radlof IV. 267/*sagırca* "schwerhörig".

Bask. *Supe, süpe* (A,) "foyer" Lh. 942.

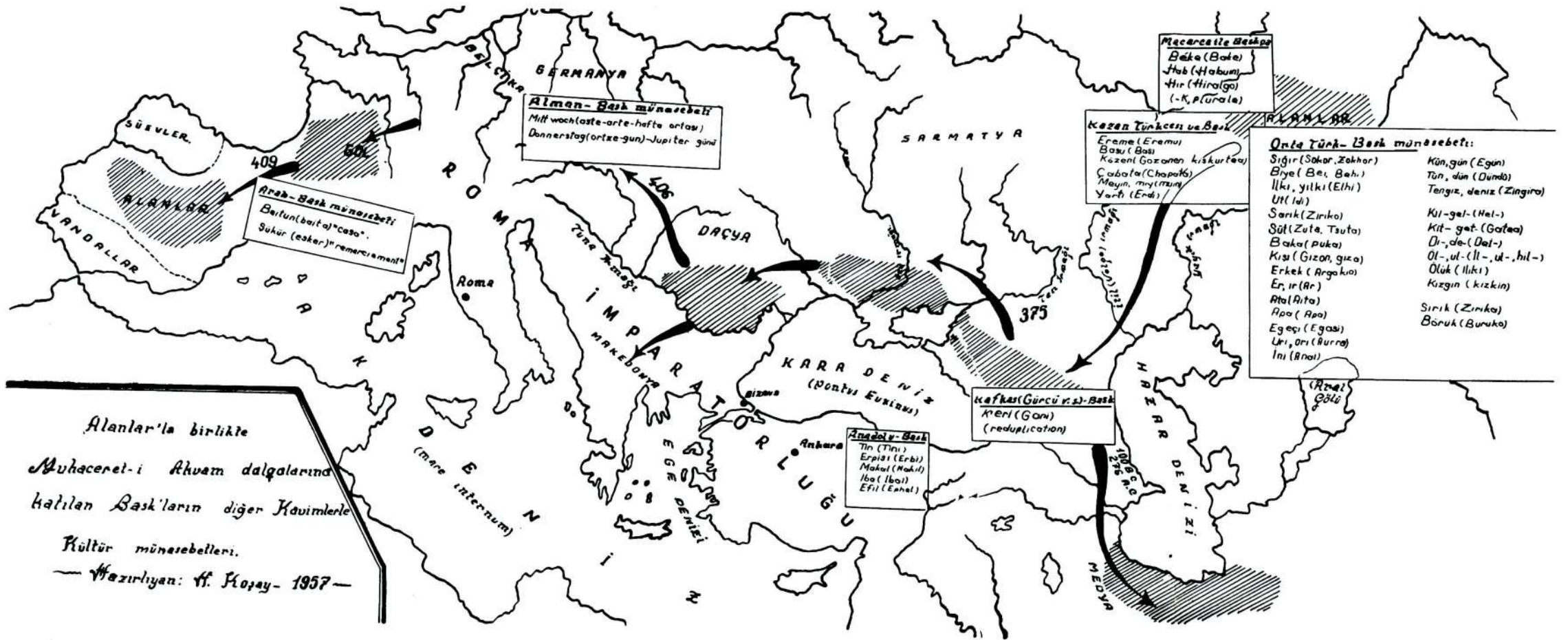
Su, sü "feu" Lh. 940.

Türk. *Suba* (Osmanlı, Kırım) "der Ofen im Zimmer oder der Backofen" Radlof IV. 559.

Bask. *Tşuta* "lait" Lh. 990, *Şuta* "lait" Lh. 1115.

Türk. *Süt* "lait".

- Bask. *Tzar'amiko* "égratignure". Lh. 991.
 Türk. *Tırmık* (Osmanlı) "die Kralle "kedi tırmığı" die Krallen der Katze" Radlof 1332. Cilt II.
 (Bask *Gatu* "chat; kedi" sözünün de müşterek olduğunu hatırlaya biliriz).
- Bask. Umu- "mou, mur, blet" Lh. 1002.
 Türk. *Yumşak* (Osmanlı, Çagatay, Tarançi, Koman) weich, milde" Radlof III. 585.
 Çeremiş. *Jomozgo* "fein".
 Munda. *Dhima* "gut, mild" Hevesy F. U. J. 170.
- Bask. *Ur* "eau, en gén.; rivière, étange, lac, mer" Lh. 1004.
Hur "eau" Lh. 459.
 Türk. *Irmak* (Osmanlı) "ein grosser Fluss, der Strom" Radlof 1373.
- Bask. *Ur-tu* "fondre, liquéfier; se fondre, se liquéfier" Lh. 1006.
 Türk. *İri-mek* (Tarançi, OT. Karayim) "schmelzen (intr.) zerfliessen, zerrinnen" -äri-mek (Altay, Teleut, Lebet, Baraba, Tarançi, Krim, Çagatay, Osmanlı) "schmelzen, sich auflösen" Radlof I. 761 -eri-mek (Kirgiz, Karakirgiz, Sagay, Koybal, Kaçins) id. 762.
 Yakut. *İr*- "auftauen, schmelzen" Németh Öj. H. A. 27.
 Japon. *İri* "schmelzen" Winkler 283.
- Bask. *Uharte* "Île" Lh. 1023.
Ugartsa "Île, terre entourée d'eau", Fabre 163.
Ugarte, Uharte "Île" LT. 236.
 Türk. *Otruğ* Divan I, 97-28. /*Otruğ* (Uygur An. İnd.), "Otrav (Kazan)" "ada" île. "Radlof I. 1112 "die Insel", Methatése ile.
- Bask. *Zikoitz* "avare" TL. 31/*Zikor* "avare" Lh. 1088.
 Türk. *Sıkçıl-sıkçıl* "cimri, kısmuk". S. D. D. 1216.
Sıkra, Sıkra "cimri", kısmık" S. D. D. 1216.
Sık-(Uygur, Osmanlı, Kırım, Altay, Teleut, Kirgiz, Kun, Kazan) "drücken, pressen, zusammendrücken" Radlof IV. 605.
- Bask. *Zingira* "See", Heinrich Winkler K, SZ. X. 159.
 (diğer lûgatlerde: *İtşasoa*, Fabre 236; *İtşaso*, TL. 310).

Biz bu kelimedede Türkçe *Dingiz*, *deniz* ve Macarca *Tenger* sözü karşılığını sezmemekteyiz :

Türk. *Deñiz* (Osmanlı), *Teñgiz* (Çagatay) "la mer", *Dingiz* (Kazan) id.
Tines (Çuvaş) < Kazan *dingiz*. / *Täñgiz* (Ot. Uig.) "Sea, Ocean).
 Mongol. *Teñgis* "Meer, sea, inland--sea" < türk.

Kore *Thēñ* "vacant, empty". Ramstedt 280.

Macar. *Tenger* "sea". (Çuvaş -r ile iare kelime Budenz Ny, K. X. 89. (Kelime başında z~t- Bask dilinin kendisinde de var:

Bask. *Zotal* "motte de terre et de gazon; écobuage; plaque, feuille" Lh. 1105. var. *total*, *şotal*. karşılaştır: Türk. *Tütel* (Kazan, Tobol) ein Gemüsebeet. Radlof III. 1572.)

Bask. *Şirika* "toute espèce de bâton á bout pointu dont on se sert pour exiter en piquant" Lh. 1094.

Türk. *Sırık* (Altay, Teleut, Lebet, Kirgiz, Osmanlı, Krim) "die Stange" Radlof IV. 640. / *Sırık* (Koybal, Kaçins "ein Pfeil mit Knocheninsatz". Radlof IV. 641.

Türk. *Sırık*, *Sirik* "pole, rod", Kore, *Sireñ* "poles on which to hang clothes". Ramestedt, 235).

Bask. *Şor*, var. de *Şo'ri* "pou" Lh. 1101.

Şorri "pou" TL. 394. / *Şörriid*, "pou" Fabre 269.

Türk. *Sirke* (Osmanlı, Kırım, Tarançi, (Teleut, Altay) "die Nisse" Radlof IV. 705. *Sirkä* (Kazan) "die Nissen" R. 740.

Çuvaş *Şirga* id.

Macar. *Şerke*, bolgar-törk* *Şirkä* alakból. Németh Ú, T. K. 78.

Mordvin. *Sar-ko* "nisse".

Votyak *Serär*, *seräl* "nisse".

Kafkas: Kürini *Şar* "wurm". A. K. E. 328.

Bask. *Şori* "gelb" Heinrich Winkler.

Hori "Jaune", T, L. 267.

Oria "Jaune", Fabre 188.

Türk. *Sarı* (Osmanlı), *Sarıg* (Uygur, Çagatay) etc.

Çuvaş. *Sare* "gelb". / Yakut kaidevi tekabül *aragas* "gelb" Németh 9.

Mongol. *Şira* "gelb" R. O. XIV. 242.

Macar, *Şarga, şar, şarig* "gelb". Türkçeden iare. Ny. K. X. 87; R. O. IX. 293.

Avesta *zairi* "gelb"; Ai. *hàri-h* "gelb, goldig" Walde 299.

Sumer *ara àrú-sarı*. Kerest. 208, 215.

Bask. *Zuri* "weiss", Heinrich Winkler.

Zuri 1-blanc, *Zaldi zuri* "cheval blanc, 2-blanc-gris, grisonnant" Lh. 1112. *Chúri* "blafard, pâle" Fabre 29. /*Sur* (Teleut, Tobol) blaugrau" R. IV. 764.

Zuri, churi "blanc", TL. 44.

Türk. *Sarigşin*-Tsaritsin (Stalingrad) "the white town": mongol -*şin* "building", S Kore *sjeñ* "a walled city". Ramstedt S. İ. K. E. 229. Soro (Kazan), *Sur* "grau, grauschimmel (pferd), *Sur-at* (Altay) "Schimmel". Radlof.

Çuvaş *Şure* "weiss".

Japon *Siro* "weiss".

Finn. *Siera* "schimmel (pferd)".

Bask. dilinde kelime başında Z-/s- değişmesi kaidevidir:.

Bask. *Zigilu* "seau", Latin *Sigilo* Lh. 1086.

Bask. *Zigaro* "cigare" Lh. 1086.

Bask. *Zepola* "oignon", ciboule, Espanyol *cebolla*. Lh. 1082,

* *

NETİCE :

Basklar menşeleri itibariyle bir Asyalı kavimdir. Onların Türklerle temasları çok eski olup bu temas muhtelif bölgelerde mükerrer surette vukua gelmiştir. Basklar en son Volga (İdil) bölgesindeki Türkler ile temasa gelmişler ve takriben 1700 senedenberi de bu temas kesilmiştir. Baskların bugünkü yurtlarına kadar göçleri Hunların Alanlar ile olan mücadeleleri ve Alanların batıya sarkmaları neticesinde, Kavimler göçünün talî bir dalgası halinde vukua gelmiştir. Baskların göçleri sırasında temas ettikleri kavimlerle olan münasebetleri iare kelimeler şeklinde dillerinde inikas etmektedir.

Baskların menşei davasının halli İskitlerin kavmi terkiplerinin izahı ile sıkı surette bağlı olsa gerekir.

* *

ANCIENT BASQUE-TÜRK RELATIONS
SUMMARY OF AN STUDY BASED ON LINGUISTIC
D A T A

It is well known, so far available works on the racial and language origin of the Basque people are based on contradictory theories. This author after having with these several theories, will stand, or even insist, on the central Asian origin of this people.

These existent close relations between the Basques and Turkic peoples in early times, and in Central Asia the following comparison of words now used, in the Basque and the Turkish should leave no doubt on this point.

Türk <i>ata</i>	Basque	<i>aita</i>	"père, father"
<i>ini</i>		<i>anai</i>	"frère, brother"
<i>er,ir</i>		<i>ar</i>	"mâle, man"
<i>erkek</i>		<i>argokia</i>	"masculin, mâle"
<i>uri</i> (Uygur)		<i>aurra</i>	"enfant, infant"
<i>börük</i>		<i>buruko</i>	"coiffure, fur-hat"
<i>egeçi</i>		<i>egasi</i>	"femme, maitresse; lady, woman"
<i>gün, kün</i>		<i>egün</i>	"jour, clarté; day"
<i>yartı</i> (yarım)		<i>erdi</i>	"moitié; a half"
<i>git, kit-</i>		<i>gatea</i>	"aller; go"
<i>kişi</i>		<i>giza, gizon</i>	"homme; a human"
<i>öl, ul-</i>		<i>il, ul</i>	"mourir; to die"
<i>ölük, ulik</i>		<i>iliki</i>	"cadavre; corpse"
<i>miy, beyin</i>		<i>muin</i>	"cervelle; brains"
<i>sagır</i>		<i>sogir</i>	"sour; "

These words, although suffice as proof, are related to one of periods, and there are similarly sound evidences related to other periods and places. Forfathers of the present Basques, or at least, the greater part of the Basque tribes had been in a long sojourn with Turkic peoples during their Pastoral Period migrations-The terms used for domestic animals, both in the Basque and the Turkic, if not all than to a large part, are similar. This similarity is so convincing, that no turkologian, possibly could have any doubt about the origin of such words. Furthermore, these words belong to the period of the development of an earlier commune Turkic language, so it will be not difficult

to guess the time of the Turk-Basque sojourns. Here are a few words of that period :

Türk <i>sığır</i>	Basque	<i>sokor, zokhor</i>	“veau d’un an et plus; calf”
<i>biye</i> “mare”		<i>behi</i>	“vache; cow”
<i>sarık</i>		<i>ziriko</i>	“mouton; sheep”
<i>ilki, yilki</i>		<i>elki</i>	“troupeau; flock”
<i>süt</i>		<i>tsuta, zuta</i>	“lait; milk”
<i>ot</i>		<i>atse</i>	“herbe; grass”

It should be pointed out here, the Turk-Basque relations and sojourns had not been confined to one or two occasions, but went on for a considerable length of time and occurred repeatedly, at different times and different places. For instance—one time the Basques moved from the Steppe Belt to the Steppe-Forest Belt in the mid-Volga region. Today we meet some words in the Basque similar to words still used in that region’s tongue:

Türk <i>ereme</i>	Basque	<i>eremu</i>	“forêt; bush”
<i>közen ciyiru</i>		<i>gozan kiskartua</i>	“contraction des muscles; crump”
<i>basu</i>		<i>bas</i>	“wüste; field”
<i>baka</i>		<i>puka</i>	“crapaud; frog”
<i>çabata</i>		<i>chapata</i>	“die bast schuhe; shoe made of wood bark”

In other times, during their migration, the Basques were in touch with Caucasian tribes—here the Basques acquired some agricultural terms of the locality. For instance: Georgian “K’ERİ”, in the Basque takes the form of “GARI”—both meaning wheat. The Basques had some relations with Asia Minor too, either directly or indirectly. These linguistic data are all the more important, for, the words that became common for the Basque and the Turkish of today are not to be found in any other Turkic dialect—they are peculiar to Anatolia alone :

Türk <i>erpisi</i>	Basque	<i>erbi</i>	“lièvre; hare”
<i>iba</i> “damp, wetness”		<i>ibai</i>	“fleuve; stream, river”(?)
<i>makal</i> “hoe”—çapa.		<i>makil</i>	“batôn; staff”
<i>tin</i>		<i>thini</i>	“sommets, cimes; summits”
<i>arı koğanı (köfün)</i>		<i>erlia kofoin</i>	“ruche; hive”

When the Basque moved further to the West, they parted with the Türkic peoples and established relations with German tribes. Their names of days are direct translations from the German.

In references to the Basque-Celt relations, particularly in comparative studies, the Turkic should be also brought in, for, the Celts and Indo-European peoples, while in, were neighbours to Turkic peoples. For an example—the Basque word “GONA” in the old Celtic “GUNNA” (meaning leather, Pelt) and the English “GOWN” the Turkish “GÖN, KÖN”, all meaning the same. Every time, when the Basques became close to any other people, they acquired some words from their new neighbours. Words “BAITHA-Bayt (demeure) “and “Esker-Eşkerü, şükr (merci) they got from the Arab conquerors of the Iberia.

Conclusion :

The Basques are of Central Asian origin. Their relations with the Turkic people had started before the Early Times and continued on for a long period. Whether Turk and Basque peoples are related racially, or not can be ascertained only by further more extensive researches.

The last contact between Basques and Turks was in the mid-Volga region, and for the last seventeen centuries, approximately, i. e. since 3rd Century A. D. there had been no contact between the Basque and Turkic peoples.

The words common in the Basque and Turkic tongues, that had been taken as the basis for this study are minimum two thousand years old, and are in circulation among different Turkic peoples right to the data.

As to the migration of the Basques, it could well have been in the result of Hunn-Alan Wars, in which they became involved, and the Alans having lost the war were thrown out of their homeland by the Hunns. The Basques, attached to the West-bound Alans, have crossed almost all of Europe and finally settled along in the Iberia. Personally, the author feels inclined to connect the solution of the dispute over the origin of the Basques to that of the Scythians.

Leaning upon the above linguistic data, the theory that would try to represent the Basques as the remnants of the Iberian Palaeolithic Period can be dismissed with no effort harm. Craniometrical

similarities between the Basques and aboriginal peoples should be explained as the naturel consequence of intermarriages between them.

BASK - TÜRK MUKAYESELERİ İLÂVE KISIM

Dil mukayeselerine göre Basklarla Türklerin temasları... , adlı araştırmamı yazdıktan sonra Charles Bouda'nın dört makalesini tedkik imkânını buldum. Bask-Kafkas dil gurubu nazariyesini ortaya koyanlardan biri olan Ch. Bouda "L'Euskaro- Caucasiq. San Sebastian 1951, adlı yazısını Don Julio de Urquijo'ya, "müşahedelerinden mürekkep bir inci kolyesi, olarak ithaf" etmektedir. Ch. Bouda ve kendi mukayeselerimizi yan yana koyuyorum:

Bask. *aga* "perche": Çeçen *ga* "branche" Ch. Bouda.

Türk. *agac, yıgaç* "Holz, Baum" Radlof; Divan C. Bockelmann.

Bask. *ago, aho* "bouche": Abhaz *yo* id. Ch. Bouda.

Türk. *agız* "Mund" Divan. C. Brockelmann.

Bask. *altz, altza* "aune-kızıl ağaç": Abhaz *al* id. Ch. Bouda.

Türk. *Alça* (R. I. 422. AD. A). "Wilde pflaumen" *aluç* Divan.

Bask. *atso* "vieille femme, sorcière, grand mère": Avar *c, o* "femelle, femme" Ch. Bouda.

Türk. *açı, äçi* "alte Frau" Divan. Besim Atalay, C. Brockelmann".

Bask. *ergi* "bouvillon": Darg. *q'arya* "génisse" Ch. Bouda.

Türk. *argun* "Füllen von einem wilden Hengst und einer zahmen Stute" Divan. C. Brockelmann.

Bask. *eri* "malade": Cauc. septentr, **c'* "être malade," Ch. Bouda.

Türk (Kazan v, s.) *irenci-mek* "être malade".

Bask. *itaun, itan* "prier, demander": Gürcü *tkhov*, Mingr. *tkv* "prier, demander" Ch. Bouda.

Türk. *Utin-mek* "prier" Kazan lehcesi.

Bask. *haz-i* "nourrir": Abhaz *adza, aza* id. Ch. Bouda.

Türk. *aş* (R. I. 583) ve Divan "Speise" *aşa-mak* "yemek".

Bask. *jabal* "lâche, faible, calm": Çerkes *bel* "se cacher" Ch. Bouda.
Türk. *yavlak* (R. III. 269) "schlecht" *yablak* (Uygur) "schlecht, übel"
Analitischer Index 55.

Bask. *kume, ume* "petit d'animal" *ema-kume* "femme": Gürcü *q'ma*
"jeune homme, esclave, valet, paysan" Ch. Bouda.
Türk *kuma* "ikinci genç kadın" A. D. 253.

Bask. *lertzun, lerstun* "grue-turna": Avar *latchen*, lak *latchin*, Çeçen
letchi "faucon-şahin" Ch. Bouda.
Türk *laçın* "faucon-şahin" (R. Sagay, Şor, Caf. Müh. id. Hou.), Ça-
gatay. Divan *laçın* "Falke" Divan. C. Brockelmann.
(bu kelimenin Türkçeye ve kafkas dillerine ve eğer mukayesede
mana kayması doğru ise Baskçaya diğer bir dilden geçtiği kabul
edilebilir. Zira Türkçede L ile başlayan kelime yoktur.)

Bask. *Ol-du* "pourrir": Gürcü *ole* "lieu marécageux" Ch. Bouda.
Türk. *ul-mak* "pourrir /tefessüh etmek, Tarama Dergisi II. 1244.
(Türkçe ve Bask ayniyeti dikkate şayandır: -du (-mak) karşılığı
muahhar bir tekâmüldür.

Bask. *Osa-tu* "guérir, se guérir" *osa-sun* "santé": Avar *tch'a-go* "vif,
vivant" Ch. Bouda.
Türk *esen* (R. I. 871: Divan, C. Brockelman) "gesund".
(Türkçe ve Baskça şekil yakınlığı ve mana ayniyeti dikkate şa-
yandır).

Bask. *ud-a* "été": Lak *int* "printemps" Ch. Bouda.
Türk. *yaz* (R. III. 225; Divan C. Brockelmann) "Frühling, Sommer"

Bask. *urra-tu* "déchirer, fendre, poindre": Svane *rho* "poindre" Ch.
Bouda.
Türk. *yır-t-mak* (R. III. 477; Divan C. Brockelmann) "zerreißen"
(kelime başındaki y için bundan önceki kelimeye bakınız. Aynı
hal Türkçenin kendisinde de vardır. Irak-yırak, ır-yır gibi).

Bask. *uzi-tu* "diviser": -Avar *su*, Artçhi *su-su*, lak. *su-s* "couper" Ch.
Bouda.

Türk. *üz-mek* Uygur. III. 41. 8. "abgeschnitten werden (Strick), Divanda *üz-lün-mek, üz-lüş-mek, üz-türmek* şekilleri vardır. C. Brockelmann.

(Burada da Türkçenin Kafkas dillerine nazaran Baskçaya daha yakın olduğu şüphe götürmez).

Bask. *zin* "serment, vrai, sincère, fidèle" de *tzin*: Mingr. *tin-u* "droit" Ch. Bouda.

Türk. *çın* (R. III. 2070; Divan C. Brockelmann) "wahr, zuverlässig-doğru, gerçek, sahit".

* * *

Ch. Bouda'nın (Etymologies Basques, IX. Extrait de "Eusko-Jakintza Volume 5, Nos 3-6, 1951) adlı eserinden de bir misal verelim: Bask. *Esek-i, isegi, esegi, echegi, eskei* "suspendre" Ch. Bouda bu kelimeyi mukayese için Kafkas dillerinde benzerini bulamıyor. Buryat ve Yenisseyi dillerinden şu mukayeseyi yapıyor:

Buryat *-cikin* "suspendre" Yenisseyi *sigen-* "suspendre, peser" Halbuki Türkçede çok daha yakın karşılığı vardır:

Türk. *as-mak* (R. I. 535) "anhängen/suspendre" Divan C. Brockelman. Divanda aynı kelimenin *asılmak, asınmak, asışmak* şekilleri de mevcuttur. Bask dilinde *eskeki* "pendille-askı, askıda olan küçük şey, manasına geldiğini yine Ch. Boudanın yazısından öğreniyoruz. sahife 220.

Bask. *tare* "rejeton d'arbre, de plante" *tara* "jeune branche d'arbre" *talika* "tige d'un jeune arbre" Ch. Bouda-Schuchardt bu kelimeyi lâtince ile hal etmeğe çalışıyorlar. Sah. 220.

Türk. *tal-* (R. III. 880) "Zweig-jeune branche d'arbre". Ch. Bouda "La valeur et l'importance des étymologies euscaro-caucasiques pour les époques de civilisation humaine" adlı makalesinde eski ırklarına bağlılıkları ile müftehir olan Baskların Kafkas akrabalığında şikâyetçi olmayacaklarını ifade ederek sözlerini bitiriyor. Biz de Baskların eski Türk kültürü ile yoğrulmuş olduklarına işaret ederek menşelerinin ancak Türkolojinin yardımı ile ve onun ışığı altında çözülebileceğine inanıyoruz. Bunu söylerken kavimler müzesi halinde olan Kafkas dil ve kültür camiasını küçümsemiyor, bilâkis Türkoloji araştırmaları için de bu sahanın önemini temamiyle müdrük olarak şimdiye kadar Üniversitelerimizde Kafkas araştırmaları için bir kürsü ihdas edilmemiş olmasını eksiklik sanıyoruz.